

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УГОРСЬКОЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Реєстраційний номер: 3

Дата реєстрації: 20.06.2025

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

На тему: «Політичний розвиток Закарпаття в історичному розрізі
першої половини ХХ століття: краєзнавчі студії на шкільних
уроках історії»

Виконала студентка ІV курсу
спеціальність: 014.03 Середня освіта.
«Історія»

Товт Вікторія Василівна

Керівник: доц. Павлишин Л.В.

Рецензент: доц. Зубанич Л.Л.

Доц. Зубанич Л.Л.
Зубанич Л.Л.
25.06.2025

Ужгород – 2025

UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM
ÁLLAMI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNY
UKRÁN-MAGYAR OKTATÁSI-TUDOMÁNYOS INTÉZET
MAGYAR TÖRTÉNELEM ÉS EURÓPAI INTEGRÁCIÓ TANSZÉK

BACCALAUREUSI MUNKA

**Téma: Kárpátalja politikai fejlődése a 20. század első felének
történelmi kontextusában: honismereti tanulmányok az iskolai
történelemórákon**

Tóth Viktória, IV. évfolyamos hallgató

Szakirány: 014.03 Középfokú oktatás «Történelem»

Tudományos vezető: Pavlisin Ljubov docens

Recenzens: Zubánics László docens

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	3
I.FEJEZET HISTORIOGRÁFIA ELEMZÉS	7
1.1.A problémás kérdés historiográfiai elemzés.....	7
1.2. Források Kárpátalja politikatörténetének tanulmányozásához.	9
II. FEJEZET:	
KÁRPÁTALJA POLITIKAI FEJLŐDÉSÉNEK ÉRTELMEZÉSE AZ UKRÁN ISKOLAI TANKÖNYVEKBEN	13
2.1.Kárpátalja az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában: etnikai és társadalmi változások	14
2.2. Kárpátalja Csehszlovákia és Magyarország keretein belül: társadalmi mozgalmak és nemzetközi kapcsolatok	16
2.3.A téma megjelenése a tankönyvekben és annak problémái az oktatásban	24
III. FEJEZET:	33
HELYTÖRTÉNETI MEGKÖZELÍTÉS KÁRPÁTALJA POLITIKATÖRTÉNETÉNEK	
TANULMÁNYOZÁSÁBAN TÖRTÉNELEMÓRÁKON	33
3.1. Helytörténet szerepe Ukrajna iskolatörténeti kurzusában.....	34
3.2. Helytörténeti elemeket felhasználó tanóra kidolgozása és módszertan témában „Kárpátaljai politikai események 1938-1939 történelmi összefüggéseiben”	37
KÖVETKEZTETÉS:	48
FELHASZNÁLT FORRÁS ÉS IRODALOMJEGYZÉK	50

BEVEZETÉS

A XX század első felének Kárpátaljai-politikai története egy rendkívül összetett folyamat volt a térség tekintetében számos szempontból, mivel a térség mind kulturális mind társadalmi szempontból hatalmas változásokon ment keresztül a különböző időszakokban.

A **téma aktualitása** abból fakad, hogy figyelembe veszi a következőket:

Kárpátalja öröksége és a régmúlt eseményei most is fontos része a diplomáciai kapcsolatoknak. A régmúlt eseményeinek megértése segítségünkre szolgálhat a jelenkori történéseknek a megértésében. Mivel minnél inkább belelátunk a régmúlt történéseibe annál inkább átláthatóbb lesz a jelen.

Kárpátalja történetében mindig is fontos szerepet játszottak a nemzeti közösségek. Amely közösségek a vidéket sokszínűvé és különlegessé teszik ezen munka bemutatja azt, hogy Kárpátalja nemzeti közösségei, hogyan fejlődtek változtak és milyen nehézségekkel szembesültek a különböző államhatalmak alatt.

A munkámban kiemelt hangsúlyt kap, Kárpátalja bemutatása a történelemoktatásban, és hogy ezen események az ukrán nyelvű iskolai történelemkönyvekben, hogyan kerültek bemutatásra. Illetve hogy ezen folyamatok, hogyan hatottak a helyi közösségekre. A különböző tankönyvek különböző perspektívákból közelítették meg a történelmi eseményeket, ez a munka abba enged betekintést, hogy milyen hasonlóságok és milyen különbségek merülhetnek fel, ha különböző időszakok eltérő történelmi tankönyveit vizsgáljuk.

A terület a különböző államalakulatok alatt minden időszakban változásnak volt kitéve, és a történelmi események változása esetenként lehetőségeket máskor pedig kihívásokat okozott a helyi közösség számára.

Ebben a szakdolgozatban áttekintésre kerül a kárpátaljai történelem fő mérföldkövei az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásától, a

Csehszlovák Köztársasághoz való csatoláson, a Kárpáti Ukrajna megalakulásán, majd a magyar bevonulás időszakán keresztül.

A munka figyelmet fordít a különböző politikai eseményekre és annak változásaira, viszont emellett nagyobb hangsúlyt fektet arra, hogy a téma az oktatásban milyen módon kerül bemutatásra.

A Kárpátalja történetének iskolai tankönyvekben való bemutatása fontos szerepet játszik abban, hogy a tanulók átfogó képet kapjanak a régióról és annak szerepéről a XX. század első felének összetett történelmi folyamataiban.

Például az ukrán 10. osztályos tankönyvekben Kárpátalja témája a két világháború közötti időszakkal és a második világháborúval foglalkozó fejezetekben jelenik meg. A tanulók megismerkednek a régió geopolitikai változásaival, különösen Kárpátalja Csehszlovákiához való csatolásával, valamint az 1939-es rövid életű Kárpáti Ukrajna kikiáltásával.

A téma célja, megvizsgálni és elemezni, hogy az adott téma és korszak hogyan jelenik meg az iskolai tantervekben és milyen szerepet játszik a helytörténeti szemlélet az oktatásban.

A diplomamunka **feladatai** között szerepel:

- Elvégezni a problémás kérdés historiográfiai elemzését.
- Leelemezni az adott téma forrásait.
- Bemutatni Kárpátalja helyi ukrán (ruszin) és magyar lakosságának életét a különböző időszakokban, továbbá bemutatni, hogy milyen változások mentek végbe ezekben a közösségekben az egyik államhatalomból a másikba való átmenet során.
- Rávilágítani arra, hogy a kárpátaljai történelem témája hogyan jelenik meg a közép iskolai tantervben, és milyen szerepet játszik a helytörténeti szemlélet az oktatásban.
- Elvégezni az ukrán nyelvű történelem tankönyvek elemzését.
- Módszertan készítése a kárpátaljai politikai események az 1938-1939-es események témájában lefolytatott óra levezetésére.

Kutatási tárgy: Kárpátalja politikai fejlődése a 20. század első felében a helytörténeti tanulmányok keretében a középiskolai tantervekben.

A munka tárgya: Kárpátalja politikai fejlődésének kérdései az ukrán iskolai történelem tankönyvekben.

A kutatási módszerek a munkában a következők: szakirodalom elemzés, összehasonlító elemzés, történelmi források vizsgálata, illetve tartalomelemzés. Ehhez még hozzátehető, hogy minden fejezetben különböző kutatási módszereket használtam: az első fejezetben dokumentumelemzést és összehasonlító elemzést alkalmaztam.

A munka elemzése során az első fejezetben a Kárpátalja politikai fejlődéséről szóló tudományos munkák, monográfiák és tanulmányok historiográfiai megközelítéseit vizsgáltam. Elemeztem, hogy különböző történészek miként értelmezték a térség politikai változásait a 20. század első felében, és milyen nézőpontokból közelítették meg az eseményeket.

A második fejezetben tartalomelemzést alkalmaztam. A módszert az ukrán középiskolai történelemtankönyvek szövegének elemzésére használtam, különös tekintettel arra, hogyan mutatják be Kárpátalja politikai helyzetét és történelmi eseményeit. A cél az volt, hogy feltárjam, milyen módon jelenik meg Kárpátalja régiója az oktatásban, és hogy ez mennyire felel meg a történelmi valóságnak.

A harmadik fejezetben pedig pedagógiai módszertani elemzést alkalmaztam. A cél az volt, hogy bemutassam, miként lehet a helytörténetet különösen Kárpátalja politikatörténetét integrálni a középiskolai történelemoktatásba. Elemeztem a helyi történelmi példák tanórai alkalmazásának lehetőségeit, és hangsúlyt fektettem arra, hogy a tanulók saját régiójuk történelméhez való viszonyát hogyan lehet erősíteni.

Földrajzi határok:

1918 — Az Osztrák Magyar Monarchia bukásától

1920–1938 — Csehszlovákia részeként töltött időszak.

1938–1939 — Magyarország részleges annektálása.

1939–1944 — Magyarország teljes annektálása.

1944 — A második világháború után a Szovjetunióhoz való csatlakozás.

A diplomamunka **szerkezetileg** bevezetésből, 3 fejezetből 7 alfejezetből, következtetésekből, forrás és szak irodalomjegyzékből áll.

A munka kronológiai határai: 1918-1944

I.FEJEZET: HISTORIOGRÁFIA ELEMZÉS

1.1.A problémás kérdés historiográfiai elemzés

A Kárpátaljai régióval foglalkozó könyvek, tankönyvek, források, és iratok, többféle megközelítést tükröznek történelmi szempontból, amelyeknek a legfőbb oka a régió soknemzetiségű közössége. Emiatt többféle aspektust és szempontot is megvizsgálhatunk mivel több nyelvű forrás és szakirodalom között válogathatunk. Ennek több előnye is származik ebből az egyik az, hogy átfogó elemzést folytathatunk le minden történelmi korszak tanulmányozása során. Az alábbi pontban kiemeltem és elemzek pár fontosabb művet, melyeket leggyakrabban idéztem, vagy épp a legtöbbet használtam a munkám során.

Fedinec Csilla „A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944”¹ munkáját elemezném. Ez egy nagyon pontos munka, mely az adott korszak eseményeit és fordulópontjait dolgozza fel. Külön figyelmet kap minden egyes korszak. Csehszlovák előtti és közbeni, autonóm periódus, illetve Magyarországhoz való csatolás utáni időszakot elemzi. Ennek köszönhetően könnyebben érthető lesz számunkra a Csehszlovák illetve a magyar korszak is.

Horváth Lajos „A Kárpátalja képviselése a magyar országgyűlésben 1938-1945”² című mű, nagyon részletesen elemzi Kárpátalja visszacsatolásának periódusát Magyarországhoz. Hangsúlyozza a politikai hátteret, elemzi a magyar kormány külpolitikai lépéseit. Említi a ruszin lakosság helyzetét és azok együttműködéseit az új kormányval.

Továbbá Mikola Lazarovics „П’ємонт українського національного відродження”³ munkáját szeretném szóvá tenni, amely a nyugat-ukrán

¹ Fedinec Csilla A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA 1918–1944 Fórum Intézet Lilium Aurum Könyvkiadó Galánta–Dunaszerdahely 2002. Megtekintés dátuma:2025.05.07. Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/01800/01843/01843.pdf> https://r6eal.mtak.hu/135760/1/2019_1-2_02.pdf

²Horváth Lajos. 2002 (első kiadás), 2008 (második kiadás).Budapest, Tarsoly Kiadó. Megtekintés dátuma:2025.05.08. Hozzáférés módja:<https://karpataljaiadatbank.com/konyvek/karpatalja-kepviselete-a-magyar-oroszagyulesben-1938-1945/>

³Лазарович М. В. «П’ємонт» українського національного відродження (Східна Галичина у другій половині XIX - на початку XX століття). – Т.: Економічна думка, 2003. – 35с.

területek fejlődését elemzi, illetve kitér a nemzeti mozgalmakra és azok fontosságára. Főként hasznos és fontos lehet ha a Habsburg Monarchia alatti politika és társadalmi élet jellemzőivel szeretnénk megismerkedni. Illetve ezen korszakról szeretnénk mélyebb kutatást folytatni.

Ezen kívül Jurij Juzics „Csata a Vörös Mezőn. A Kárpáti Ukrajna főharca”¹ tudományos cikket is elemezném Az „Історична правда” (Történelmi igazság) ismert nemzetközi lappban lett publikálva. A Kárpát Ukrajna függetlenségi kísérleteiről tesz átfogó elemzést. A cikk hangsúlyozza Kárpát-Ukrajna megalakulását és az azt követő eseményeket. Illetve Augusztin Voloshin próbáit is elemzi, bemutatva ezzel a katonai és politikai hátteret is.

Fedinec Csilla „Kárpátaljai autonómia-koncepciók 1918–1944 között”. Ez a tudományos munka átfogóan elemzi az autonómia főbb kérdéseit és ezt Kárpátalja területén vizsgálja, különös tekintettel kitérve az 1918 – 1920-as évekre, amikor is Kárpátalja még az Osztrák Magyar Monarchia része volt².

Munkám témájának kutatása és írása során, gyakran idéztem Boltik József és Dupka György „Ez hát a hon...”³ című könyvből is, amely a magyarság életének különböző aspektusait dolgozza fel. Ezáltal betekintést nyerve a kárpátaljai magyarság életébe a különböző időszakokban.

Ezekon kívül több 1938-39 es évből származó munka is mesél Kárpáti Ukrajna létrehozásáról ezek közül az egyik Tóth István „Egzotikum”⁴ című munkája. Amely többféle megközelítésből érinti és vizsgálja ezen eseményeket ezzel objektív képet adva az időszak bemutatásáról.

¹ Юрий Юзич – „Бій на красному полі. Головна битва Карпатської України. Megtekintés dátuma:2025.05.09. Hozzáférés módja:<https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/03/10/162473/>

² Fedinec Csilla „Kárpátaljai autonómia-koncepciók 1918–1944 között” Megtekintés dátuma:2025.05.01. Hozzáférés módja: https://real.mtak.hu/13017/1/fedinec_kisebbssegkutatas.2001.pdf

³ Boltik József, Dupka György. Ez hát a hon...Mandátum Kiadó. Budapest. 1991. 41 old

⁴ Forrás, 1997 (29. évfolyam, 1-12. szám)1997 / 5. Szám.Tóth István: Az egzotikum. Megtekintés dátuma: 2025.05.02.https://library.hungaricana.hu/hu/view/Forras_1997/?pg=527&layout=s&query=1939%20m%C3%A1rcius%2015%3A%20K%C3%A1rp%C3%A1t%20Ukrajna

1.2. Források Kárpátalja politikatörténetének tanulmányozásához.

Kárpátalja politikatörténetének tanulmányozása egy összetett és sok rétegű folyamat volt, amely számos forrás bevonását igényli. A régió történelmi eseményeinek és politikai változásainak megértése érdekében elengedhetetlen a források és helyi múzeumok alapos vizsgálata. Ezek a források nem csupán információt nyújtanak, hanem betekintést engednek a térség kulturális, társadalmi és politikai kontextusába is¹.

Az egyik legfontosabb forrás amit elemeztem a következő volt:

Fedinec Csilla: Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918-1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok szerkesztésében megjelent forráskiadvány olyan dokumentumválogatás, amely a kárpátaljai magyarság történetének fontos időszakát, az 1918 és 1944 közötti éveket öleli fel.²

A könyvben közölt anyagok közvetlen betekintést nyújtanak abba, hogyan alakult a régióban élő magyar közösség jogi, politikai és társadalmi helyzete az adott korszakban, amikor Kárpátalja többször is államalakulathoz tartozott (pl. Csehszlovákia, Magyarország, rövid időre Kárpáti Ukrajna, stb.).³

A munkámban a legtöbb forrás folyóirat vagy újságcikk formájában található meg. Ezek közül a legfontosabbak amiket kiemelnék az 3. újságcikk lenne:

Kiskunhalas Helyi Értesítője, 1938 (38. évfolyam, 1-105. szám) 1938-10-22 / 85. Szám

Lapszemle, 1931.szeptember 1931-09-19

¹ Németh Máté. Kárpátalja, a többször gazdát cserélt térség. 2014. Megtekintés dátuma: 2025.05.16. Hozzáférés módja: <https://mult-kor.hu/20140325/karpatalja-a-tobbszor-gazdat-cserelt-terseg>

² Fedinec Csilla: Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918-1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok - Fontes Historiae Hungarorum 2. (Somorja-Dunaszerdahely, 2004). 631 old.

³ Fedinec Csilla: Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918-1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok - Fontes Historiae Hungarorum 2. (Somorja-Dunaszerdahely, 2004). 631 old.

Zalamegyei Ujság, 1939. április-június (22. évfolyam, 75-148. szám) 1939-05-13 ezek az újságcikkek betekintést engednek abba, hogy a társadalomban és a mindennapi életben milyen változások mentek végbe ebben az időszakban.

Vaszil Hadzseháról szóló cikk például azt hangsúlyozza a népszerű tudományos cikkek fontos szerepet töltenek be a történelmi ismeretek szétterjesztésében, és a Kárpátalja területén élő kisebbségek nemzettudatának kialakításában az 1920-1930-as évek során¹.

Szintén kulcs fontosságúaknak tekinthetjük a helybeli múzeumokat is, amelyek fő szerepe nem csupán a tárgyi leletek őrzése, hanem például a kiállításoknak a szervezése is, amely segítséget nyújthat a regionális életnek a pontosabb megértésében. A dokumentális, tárgyi, fényképi emlékek engedik, hogy vizuálisan is átlássuk a múlt aspektusait bizonyos életperiódusokban. Példaként vehető egy térkép kiállítás, mely Kárpátalja határváltozásait mutatja be évszázadok során, és hogy ez milyen kihatással lett a lakosságra.

A kárpátaljai múzeumok fontos szerepet töltenek be a térség politikai és kulturális örökségének megőrzésében és tanulmányozásában. A múzeumok létrehozására az első kísérletek közéleti egyesületek tettek, mint például a T. Legotsky (1919), a Prosvita Társaság (1920), a Helytörténeti Múzeum Társaság (1929), a Rusz Nemzeti Múzeumi Társaság (1930), a Kárpátaljai Rusz Néprajzi Társasága (1939).

A múzeumok nemcsak tárgyi emlékeket őriznek, hanem a régió történetének kutatásának és népszerűsítésének központjaként is szolgálnak. Olyan kutatók, mint Szerhij Makovszkij, Kárpátalja tárgyi kultúrájának művészi sajátosságait vizsgálta kiállítások szervezése és helyi

¹ Fedaka, P., & Yurii, C. (2023). VASYL HADZHEGA, A SIGNIFICANT RESEARCHER OF THE HISTORY OF TRANS-CARPATHIA. Ukraine: Cultural Heritage, National Identity, Statehood. Megtekintés dátuma: 2025.05.07. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.33402/ukr.2023-37-184-198>.

kézművesekkel való párbeszéd révén, ami lehetővé teszi, hogy a múzeumi gyűjteményeket a régió történetének élő bizonyítékaként tekintsük.¹

A kárpátaljai régió más politikai folyamatok tanulmányozása sokféle megközelítést igényel, amely magában foglalja a történelem, a közgazdaságtan, a jog, a statisztika, a politológia, a társadalomtudomány, az etnológia és a kulturális tanulmányok eszközeit².

¹ Lagutenko, O., Puchkov, A., & Selivatchov, M. (2021). The Artistic Specificity of the Transcarpathian Material Culture in the Works by Sergey Makovsky: A Look at the Historical Tradition as a Fact of Modernity. *Rusin*. Megtekintés dátuma:2025.05.10. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.17223/18572685/66/13>.

² Mishchanyn, V. (2023). ECHOES OF THE «PRAGUE SPRING» OF 1968 IN TRANSCARPATHIA: ACCORDING TO THE MATERIALS OF THE STATE ARCHIVE OF THE TRANSCARPATHIAN REGION. *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*. Megtekintés dátuma:2025.05.10. Hozzáférés módja: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(49\).2023.290396](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(49).2023.290396)

Összefoglalva a fejezet mondanivalóját elmondható, hogy az első fejezet Kárpátalja politikatörténetének átfogó historiográfiai megközelítését vizsgálja, kiemelve a többnyelvű szakirodalmakat.

A fejezet bemutatja azt, hogy különböző nyelven íródott szakirodalmak, hogyan mutatják a régió legfontosabb eseményeit, ezzel mélyebb betekintést nyerve az Osztrák Magyar Monarchia, Csehszlovák Köztársaság illetve a Magyar Királyság alatti időszakokra.

Továbbá ezen fejezet bemutatja azt is, hogy a múzeumok, és a források, hogyan segítenek a régió tanulmányozásban. Hogy ezen helyek és iratok tanulmányozásával nagyobb és átfogóbb képet kaphatunk a régió akkori helyzetéről, ennek következtében jobban átláthatjuk azokat a helyzeteket amik a társadalmat érték ebben az időszakban.

II. FEJEZET:

KÁRPÁTALJA POLITIKAI FEJLŐDÉSÉNEK ÉRTELMEZÉSE AZ UKRÁN ISKOLAI TANKÖNYVEKBEN

A XX század első felében Kárpátalja ismételtén megváltoztatta hovatartozását állami szinten. (1867-1919 – Osztrák Magyar Monarchia felbomlásáig. 1920-1938 – Az első Csehszlovák Köztársaság. 1938-1939- Magyarország (részben). 1939-1944- Magyarország (teljesen). 1944 – II világháború végén Szovjetunió), amely során hatalmas változások mentek végbe, hozzátehető, hogy a legnagyobb mértékű változás az etnikai összetételben ment végbe. Mivel a régió számos alkalommal gazdát cserélt, ez nemzeti közösségekre volt a legnagyobb hatással.

1. táblázat. Mai Kárpátalja területének hovatartozása¹

Állami hovatartozás	Időszak	A régió megnevezése	A régió státusza
Osztrák-Magyar Monarchia	1867-1919	Ung, Ugocsa, Máramaros, Bereg	Nincs egységes közigazgatás
Első Csehszlovák Köztársaság	1919-1938	Podkarpatszka Rusz	Elvieken autonóm közigazgatási egység
Második Csehszlovák Köztársaság	1938-1939	Podkarpatszka Rusz	Autonóm köztársaság a föderatív államon belül
Kárpáti Ukrajna	1939.11.02. – 1939.03.14	Kárpáti Ukrajna	Független állam, nemzetközi elismerés nélkül
Magyar Királyság	1939-1944	Kárpátaljai Kormányzóság	Városmegyerendszerből kiemelt közigazgatási egység

¹ Csernicskó István Hires-László Kornélia Karmacsai Zoltán Márku Anita Máté Réka Tóth-Orosz Enikő. A magyarok és a magyar nyelv Kárpátalján. Termini Egyesület Törökbálint, 2021. Megtekintés dátuma:2025.05.22. Hozzáférés módja:https://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2021/02/HANyK_A_magyarok_es_a_magyar_nyelv_Karpataljan.pdf

Az első Csehszlovák Köztársaság részeként eltöltött években nagy változások mentek végbe mivel ez az időszak feltételeket teremtett Kárpátalja sokszínű nemzeti-kulturális fejlődéséhez, bár konfliktusokból itt sem volt hiány.

Hozzátehető, hogy a különböző pártok, társaságok és különböző közéleti-kulturális személyiségek aktív tevékenységének köszönhetően fokozatosan fejlődött a helyi közösségek nemzeti öntudata, azonban megemlíthető, hogy a Csehszlovák kormány nem minden nemzeti közösséggel bánt egyformán.

2.1.Kárpátalja az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában: etnikai és társadalmi változások

A XIX században és a XX század második felében a nyugat-ukrajnai területek Kelet-Galicia, Észak-Bukovina és Kárpátalja – az Osztrák-Magyar Monarchia fennhatósága alá tartoztak¹.

Az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó időszakában az északkeleti-felvidék ruszin területeinek sorsával kapcsolatban több kísérlet futott párhuzamosan. A magyar rendezési terv a Károlyi-kormány alatt öltött formát. 1918. december 1-jén Szabó Oreszt (előtte Ung megyei kormánybiztos, volt belügyminisztériumi osztálytanácsos) személyében kormánybiztost neveztek ki „a magyarországi rutén nemzet” önrendelkezésének előkészítésére Máramaros, Ugocsa, Bereg, Ung, Zemplén, Sáros, Szepes és Abaúj-Torna vármegyékre felállított Budapest székhelyű kormánybiztossághoz².

Az Osztrák-Magyar kormány a nyugat-ukrajnai területeknek is a birtokosa volt, viszont hozzátehető, hogy az Osztrák-Magyar monarchia

¹ Історія України. /За ред. Г.Д. Темка, Л.С. Тупчієнка. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 480 с.

² Fedinec Csilla: Kárpátaljai autonómia-koncepciók 1918–1944 között. Kisebbségkutatás - 11. évf. 2001. 3. szám. Megtekintés dátuma:2025.05.01. Hozzáférés módja: https://real.mtak.hu/13017/1/fedinec_kisebbségkutatás.2001.pdf

minden területén sok változás és eltérés volt jellemző ezen változások mind attól függték, hogy a terület, hol is helyezkedik el pontosan¹.

Közigazgatásilag a nyugat-ukrajnai területeket két részre osztották: Kelet-Galicia és Bukovina Ausztriához, Kárpátalja pedig Magyarországhoz tartozott.

Hozzátehető, hogy Magyarországhoz került Kárpátaljai földeket négy megyére osztották fel: amelynek neve Ung, Ugocsa, Máramaros és Bereg megye voltak. Ebben az időszakban az ukránok inkább földművelő nemzetnek maradtak meg 1897-ben 16%-uk élt városokban, a városlakók között pedig 33% voltak az ukránok.²

1880 - 1910 között a korabeli magyar állam területén élő ukránok/rutének száma 342 354 főről 464 270 főre nőtt, ezzel szemben 1910 és 2001 között a jelenlegi Kárpátalja területén élő magyarok száma 184 287 főről (1910) 2001-re 151 516 főre, 2017-re pedig 130 700 főre csökkent³.

A magyarok számának és arányának csökkenése illetve növekedése jelentős, összefüggést mutat az államfordulatokkal azaz, azzal hogy a különböző korszakokban Kárpátalja területe, milyen állam fennhatósága alá tartozott.

A XX század eleji Sztolipin agrárreform hozzájárult a kapitalista viszonyok további erősítéséhez. Ennek a reformnak a következtében a munkás megkapta arra a jogot, hogy elhagyja a közösséget, egy külön részlegre egy gazdaságba költözzön, és magántulajdonos legyen. 1906-1913 között 1,2 millióan vándoroltak ki ennek a reformnak a következtében

¹ Лазарович М. В. «П'ємонт» українського національного відродження (Східна Галичина у другій половині XIX - на початку XX століття). – Т.: Економічна думка, 2003. – 35с.

² Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII — початок XXст.) Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés módja: https://studies.in.ua/histor_ukr/1121-tema-6-ukrayinsk-zemli-u-sklad-rosyskoyi-ta-avstro-ugorskoyi-mperiy-knec-hv-pochatok-xx-st.html

³ Csernicskó István Hires-László Kornélia Karmacsai Zoltán Márku Anita Máté Réka Tóth-Orosz Enikő. KÁRPÁTALJA 1920–2020 A kárpátaljai magyarság elmúlt 100 éve.2020. Megtekintés dátuma:2025.05.22. Hozzáférés módja:https://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2020/11/Karpatlja_1920-2020.pdf

a környező országokba azonban ezeknek az embereknek, a 25%-a visszatért¹.

A reform következtében a gazdaságok 25%-a kilépett a földközösségből, a paraszti gazdaságok 50%-a pedig magántulajdonba került. A XX század elején az ukrán földek a világ árpatermésének a 43%-át, a búza 20%-át és a kukorica 10%-át adták.²

A XIX század első felében a kárpátaljai földeken a mezőgazdaság volt mindennek az alapja. Az olajtermesztés az ipari ágakon belül fejlődött, ahol a külföldi befektetések érvényesültek. Az első világháború előestéjén a régió exportjának több mint 90%-a nyersanyag volt. Hozzátehető, hogy nagy mértékben ebben az időszakban jelen volt az ukrán elvándorlás 1914-ig körülbelül 1 millióan távoztak³.

Hozzátehető az, hogy Kárpátalja, ebben az időszakokban jelentős változásokon ment keresztül amelyre a politikai, gazdasági és kulturális reformok is értendők. A lakosság illetve a nemzeti közösségeknek a száma attól függött, hogy a régió éppen milyen államalakulat alá tartozott⁴.

2.2. Kárpátalja Csehszlovákia és Magyarország keretein belül:

társadalmi mozgalmak és nemzetközi kapcsolatok

Az 1918. évi X. Néptörvény által Károlyi Mihály kormánya autonómiát biztosított az északkeleti Felvidéken az ország egyik térségében élő ruszin népnek⁵. A terület hivatalos neve a törvény szerint: Ruszka Krajna lett. 1918 decemberében felállították Budapesten a ruszka krajnai

¹ Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII — початок XXст.) Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja: https://studies.in.ua/histor_ukr/1121-tema-6-ukrayinsk-zeml-u-sklad-rosyskoyi-ta-avstro-ugorskoyi-mpery-knec-hv-pochatok-xx-st.html

² Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII — початок XXст.) Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja: : https://studies.in.ua/histor_ukr/1121-tema-6-ukrayinsk-zeml-u-sklad-rosyskoyi-ta-avstro-ugorskoyi-mpery-knec-hv-pochatok-xx-st.html

³ Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Történelmi háttér. Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja:<http://karpatalja.com.ua/karpatalja/tortenelem.html>

⁴ Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII — початок XXст.) Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja: https://studies.in.ua/histor_ukr/1121-tema-6-ukrayinsk-zeml-u-sklad-rosyskoyi-ta-avstro-ugorskoyi-mpery-knec-hv-pochatok-xx-st.html

⁵ Fedinec Csilla- A Csehszlovákiához került Kárpátalja (1918–1921) https://real.mtak.hu/13244/1/FCS_40_Tankonyv2008.pdf Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés módja:

minisztériumot Szabó Oreszt vezetésével, illetve a Munkács központi autonóm terület élére kormányzónak nevezték ki Avgusztin Stefánt, ám már 1919 januárjában megkezdődött az idegen hadseregek bevonulása a területre.

Ruszka Krajna határai folyamatosan szűkültek. A román hadsereg fennhatósága alá került a Felső-Tisza vidéke, a csehszlovák katonaság pedig elfoglalta az Ung folyóig terjedő nyugati térséget, Ungvárral együtt. A katonai térnyerés tovább folytatódott a magyarországi Tanácsköztársaság idején, amely a tanácsállam alkotmánya által is elismert ruszin autonóm területen március–április folyamán 40 napig állt fenn, és amelynek éppen a csehszlovák és a román katonai megszállás vetett véget a régióban¹.

Románia teljes mértékben ki tudta használni az ukrán földeken folyó háborúk viszontagságait. Az antant szövetségeseiként a románok lehetőséget kaptak arra, hogy a győztesekkel legalizálják minden területi nyereségüket. Az 1918-1919-es lengyel-ukrán háború során Románia kivágta Észak-Bukovina földjeit. 1920-ban az antant országai aláírták Romániával a Besszarábiai Jegyzőkönyvet, amelynek értelmében elismerték Dél-Besszarábia csatlakozását. Körülbelül egymillió ukrán élt ezekben a régiókban².

A románok kulturális asszimilációs politikát folytattak a nemzeti kisebbségekkel szemben: románoknak tekintették őket, akik erről valahogy megfeledkeztek. A román nyelv lett az egyetlen az oktatásban, a közigazgatásban, sőt az egyházban is. 1928-ig rendkívüli állapot volt érvényben Bukovinában, és korlátozták a politikai tevékenységet. Ebben az időszakban a politikai helyzet rendkívül bizonytalan volt³.

¹ Fedinec Csilla- A Csehszlovákiához került Kárpátalja (1918–1921) Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés módja:https://real.mtak.hu/13244/1/FCS_40_Tankonyv2008.pdf

² Edera. ІСТОРИЯ УКРАЇНИ В ІСТОРИЯХ: ЛЕКЦІЯ 25 Західна Україна - землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини, 1921 -1939 pp. Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés módja:<https://ed-era.com/projects/znohistory/m5/125>

³ Edera. ІСТОРИЯ УКРАЇНИ В ІСТОРИЯХ: ЛЕКЦІЯ 25 Західна Україна - землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини, 1921 -1939 pp. Megtekintés dátuma:2025.05.09. Hozzáférés módja:<https://ed-era.com/projects/znohistory/m5/125>

Az ukrán nemzetiség körében különböző ukrán mozgalmak jöttek létre, de ezen mozgalmak fenntartása nem volt könnyű feladat. Az egyetlen hivatalos **Ukrán Nemzeti Párt**, amelyet Volodimir Zalozetszkij vezetett, 1938-ig működött. Emellett még létezett az **Ukrán Néppárt**, melyet 1920-as években alapítottak, és a csehszlovákiai ukránok érdekeit képviselte. Illetve 1930-as években **Keresztény Néppárt** is megalakult, amely inkább a papságra és értelmiségre volt nagyobb hatással. Illetve **Kárpáti Szics**, amely bár katonai szervezet volt, a nemzeti mozgalmakban elég fontos szerepet töltött be a harmincas évek végén¹.

Podkarpatszka Ruszi Óslakosok Autonóm Pártja jön létre melyet Árky Ákos vezet és 1928 ig működött, amíg egészen a vezető Budapestre nem költözött. A fő célja a pártnak a ruszin autonómia szorgalmazása volt, ezzel elősegítve, a ruszin nemzeti közösségek autonomiájának az elősegítését.²

1919. szeptember 10. aláírták a Saint-Germaini békeszerződést melynek értelmében a régió (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegye nagyobb része) Podkarpatszka Rusz néven az első Csehszlovák Köztársaság fennhatósága alá került. E szerződés 10–13. cikkelyeiben az első Csehszlovák Köztársaság kötelezte magát, hogy a területet önkormányzattal rendelkező autonóm egységként szervezi meg, autonóm gyűlést állít fel, amelynek törvényhozó hatalmat kell kapnia a nyelvhasználat, az oktatásügy, a vallásügy terén. Illetve, hogy olyan közigazgatást szervezzenek meg, amelyben minden nemzeti közösségnek joga van felszólalni³.

¹ Лепісевич П. М. НАЦІОНАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ І ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПІДКАРПАТСЬКІЙ РУСІ 1920-1937 рр. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 5.

² Fedinec Csilla: Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918-1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok - Fontes Historiae Hungarorum 2. (Somorja-Dunaszerdahely, 2004). 631 old.

³ Fedinec Csilla . A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944. Fórum Intézet Lilium Aurum Könyvkiadó Galánta–Dunaszerdahely 2002. 54-56 old.

A magyarbarát irányzatot az Ungváron működő 35 tagú "**magyar-ukrán néptanács**" képviselte. Az 1918. november 9-én megalakult tanács (elnöke Szabó Simon, titkára Volosin Ágoston) tíz nappal létrejötte után a Károlyi-kormány elé terjesztette követeléseit: Máramaros, Bereg, Ung és Ugocsa megyék élére nevezzenek ki új, ruténbarát főispánokat, alakítsanak rutén ügyosztályt a kultuszminisztériumban, és tanszéket az egyetemen. A kéréseket a kormány elfogadta, s a továbbiak előkészítésére az addigi Ung megyei kormánybiztost, Szabó Oresztet központi kormánybiztosnak nevezte ki. Az érintettek december 10-én Budapesten tanácskoztak, s hosszas vita után a kormánnyal való megegyezés mellett foglaltak állást¹.

1921-ben mintegy 455 ezer ember élt Csehszlovákiában. Kárpát-ukránok ebből 370 ezren a cseh országrészben éltek, 85 ezren pedig a föderáció szlovák részében lévő Prjasev környékét. A csehek új államuk minden régióját modernizálni akarták, Kárpátalján is igyekeztek az életszínvonalat emelni.²

Azonban a csehek nem minden közösséggel jártak el egyformán ez alá a magyarok értendőek. Az 1920-as években a magyar nagybirtokokat felosztották, és mintegy 35 ezer parasztgazdaság kapott további, egyenként két hold feletti telket. Az 1930-as évek válságának beköszöntével Kárpátalja lakosságát súlyos megpróbáltatások várták, mivel a térségben ebben az időszakban, nagy volt az élelmiszerhiány³.

2.táblázat. Népelemszámlálás kisebbségek százalékba számlálása⁴.

Év	Polít. Helyzet	Össznépess ég	Magyar	Ruszin /Ukrán	Zsidó	Szlovák /Cseh	Néme t	Román
19	Első	601,000	7%	62%	14%	10%	3%	4%
21	Csehszlová							

¹ 1919. MÁRCIUS 21. – MÁJUS 5., A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJE. Megtekintés

dátuma:2025.05.08. Hozzáférés módja:<http://www.karpatalja.com.ua/karpatalja/tortenelem.html>

² Studentam.net.ua. 6.5.7. Українці в Чехословаччині. Megtekintés dátuma:2025.05.08. Hozzáférés módja:<https://studentam.net.ua/content/view/6859/84/>

³ Studentam.net.ua. 6.5.7. Українці в Чехословаччині. Megtekintés dátuma:2025.05.08. Hozzáférés módja: <https://studentam.net.ua/content/view/6859/84/>

⁴ Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet. Demográfia. Megtekintés dátuma:2025.05.08. Hozzáférés módja: <https://kmksz.com.ua/karpatalja/demografia/>

	k köztársaság							
19 30	Második Csehszlová k köztársaság	700,000	8%	60%	12%	12%	3%	5%
19 41	Magyar uralom	800,000	12%	55%	10%	10%	4%	6%
19 44	Szovjet megszállás	750,000	10%	58%	5%	12%	3%	7%

Az oktatásban is történtek nem akármilyen változások. Mindenekelőtt az oktatási intézmények száma megnőtt. 1914 és 1938 között az általános iskolák száma 525-ről 851-re, a gimnáziumok száma háromról 11-re nőtt.

A cseh kormány mellett lehetővé tette, hogy a lakosság az általa választott nyelvet használja az iskolákban(ez nem minden közösség számára értendő). Az oktatás fejlődése olyan kulturális társaságok gyors növekedéséhez vezetett, mint a **Prosvita** és a **Russophil Társadalom**. Fejlődtek a színházi társulatok és kórusok. A kulturális reneszánszot olyan írók munkái segítették elő, mint Vaszil Grendzsa-Donszkij, Andrij Karabelesh és Olekszandr Markush¹.

Ám Kárpátalja kulturális élete nem volt nehézségek és konfliktusok nélküli. Az oktatás térnyerésével és a lakosság fokozatos bevonásával a demokratikus politikai folyamatokba kezdett előtérbe kerülni a nemzeti identitás kérdése, amely addigra a többi nemzeti közösségben megfogalmazódott már. Sokak szerint szerint ez a növekvő kárpátaljai értelmiség elsődleges célja lett².

¹ Studentam.net.ua. 6.5.7. Українці в Чехословаччині. Megtekintés dátuma:2025.05.09. Hozzáférés módja:<https://studentam.net.ua/content/view/6859/84/>

² О.Субтельний. Історія України Українці в Чехословаччині. Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja:<https://studentam.net.ua/content/view/6859/84/>

Magyar nyelv szempontjából viszont nem mondható minden ilyen nyilvánvalónak. A Csehszlovákiához való hozzátartozás idejében a magyarok kulturális háttérbe szorultak. A nyelvi iskolák nem nyíltak, elvégre elsősorban a cseh és a szlovák nyelveket részesítettek előnyben. Csak az első bécsi döntés után kezd előretörni a nyelv és kezd erősödni fontossága az oktatásban.

3. táblázat. A nyelv oktatási változásai¹.

Időszak	Politikai helyzet	Nyelvi oktatás jellemzői (magyar)	Nyelvi oktatás jellemzői (ukrán)
1920-1938	Csehszlovák uralom	A cseh és szlovák nyelvű oktatás előtérbe került, a magyar nyelvű iskolák száma csökken.	Az ukrán nyelv oktatása korlátozott, leginkább ruszin nyelviskolák működnek, fokozatosan engedélyezik az ukrán nyelvet.
1938-1939	Magyar uralom (első bécsi döntés)	A magyar nyelvű oktatás megerősödik, több iskola a magyar tanítási nyelvre tér vissza.	Az ukrán nyelvi oktatás háttérbe szorul.
1939-1944	Magyar Úralom	A magyar nyelv domináns az oktatásban, a kisebbségi nyelvek kezdenek háttérbe szorulni.	A nyelv használata jelentősen csökken.

¹ Csernicskó István Hires-László Kornélia Karmacsai Zoltán Márku Anita Máté Réka Tóth-Orosz Enikő. A magyarok és a magyar nyelv Kárpátalján. Termini Egyesület Törökbálint, 2021. Megtekintés dátuma:2025.05.19. Hozzáférés módja:https://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2021/02/HANyK_A_magyarok_es_a_magyar nyelv_Karpataljan.pdf

November 1-jén Kánya Kálmán külügyminiszter és gróf Teleki Pál vallás- és közoktatásügyi miniszter vezetésével küldöttség utazott Bécsbe, a csehszlovák ügyben döntőbíráskodásra felkért Németország és Olaszország meghívására¹. November 2-án a bécsi Belvedere-kastély aranytermében a tengelyhatalmak kihirdették döntőbíróági határozatukat, az ún. **első bécsi döntést**. Ennek értelmében Csehszlovákiától visszakerült Magyarországhoz 11 927 km² terület és 869 299 lakos, amelyből 86,5% volt magyar és 9,8% tót (szlovák).

A vitatott városok közül hazatért Kassa, Ungvár, Munkács és Beregszász, Csehszlovákiánál maradt többek között Pozsony, Nyitra, Nagyszőlős stb. Visszatért Kárpátalja déli, magyarlakta vidéke, mintegy 2000 km². A Volosin vezette „kárpát-ukrán” tartományi kormány kénytelen volt székhelyét Ungvárról áttenni Husztra, mielőtt a magyar honvédség birtokba vette volna Ungvárt Magyarország mindent megtett Kárpátalja egészének visszaszerzése érdekében.²

1938 őszén Kozma Miklós irányításával felkelést szerveztek az úgynevezett „Rongyos Gárda” bevetésével, melynek tagjai között számos nyilas is volt. Bár az akciót hivatalosan leállították, a határincidensek továbbra is folytatódtak.

A döntő események március közepén zajlottak. Közismert ebben a német magatartás szerepe³.

¹ Horváth Lajos „A Kárpátalja képviselése a magyar országgyűlésben 1938-1945”. Budapest, Tarsoly kiadó 2002. Megtekintés dátuma:2025.05.08. Hozzáférés módja:

https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/ruszinok/karpatalja_kepviselete_a_m_orzaggyulesben_1938_45/pages/002_a_magyarorszaghoz_visszacsatolt_karpatalja.htm

² Horváth Lajos „A Kárpátalja képviselése a magyar országgyűlésben 1938-1945”. Budapest, Tarsoly kiadó 2002. Megtekintés dátuma:2025.05.08. Hozzáférés módja:

https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/ruszinok/karpatalja_kepviselete_a_m_orzaggyulesben_1938_45/pages/002_a_magyarorszaghoz_visszacsatolt_karpatalja.htm

³ „...ahol a határ elválaszt”. Trianon es következményei a Kárpát-medencében - Nagy Iván Könyvek 11. (Balassagyarmat-Várpalota, 2002) „IDENTITÁS, TÉR ÉS TÁRSADALOM” – A HATÁRVÁLTOZÁSOK REGIONÁLIS HATÁSAI.434 old. Megtekintés dátuma:2025.05.12.

Hozzáférés módja:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/NOGM_NIK_11/?query=K%C3%A1rp%C3%A1t%201919-1944%20k%C3%B6z%C3%B6tt&pg=435&layout=s

1939 márciusában, a legváratlanabb időszakban a magyar csapatok elfoglalták egész Kárpát-Ukrajna területét, aminek a következtében Kárpátalja ismét Magyarország része lett. Az ismét elfoglalt földeken új állami hivatalokat hoztak létre, köztük Ungi, Beregi és Máramarosi adminisztratív központokat, amelyek az igazgatási feladatok ellátására szolgáltak¹.

1938–1939-es években számos ukrán politikai és közéleti szervezet működött, amelyek a Kárpáti Ukrajna autonómiáját és más ukrán országokkal való egyesülését szorgalmazták. Köztük a „Női szics”, „Nők Egyesülete”, „Prosvita” és a „Plast”² is.³

1939 március 7-én Kárpátalja területén a **Magyar Élet Pártja** jött létre, mely az egybeolvadt Magyar Élet Mozgalom és Nemzeti Egység Pártja tagjaiból állt⁴.

A párt jelentős parlamenti többséget szerzett meg, szerepe pedig a magyar politikai élethez volt közeli megköttetésben nagy volt.

Pár nap elteltével pedig, 1939 március 15-én a **Nyilaskereszt Párt** alakult meg, melynek vezetője Szálasi Ferenc volt. A párt hungarista ideológiákat képviselt⁵. A magyar nemzetnek „keresztény” szellemben kellett működnie ezt vallották⁶.

¹ Dobos Sándor – Molnár Ferenc. KÁRPÁTALJAI HOLOKAUSZT. 1944 – AZ ELHURCOLÁSOK ÉVE. Beregszász 2015. old 59

³ Капелюшний, В., та Каліберда, Ю. (2024). Жіноча Січ у визвольному русі 1938–1939 років на Закарпатті: відоме та маловідоме. Етнічна історія європейських народів . Megtekintés dátuma:2025.04.02. Hozzáférés módja: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/en/2024/74/20>

⁴ Sipos Péter. Magyarország a második világháborúban • Lexikon A-ZS. Budapest, 1997. Megtekintés dátuma:2025.05.06. Hozzáférés módja:<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/m-F0B8D/magyar-elet-partja-F0B9D/>

⁵ Maruszic Erik. A Nyilaskeresztes Párt tevékenysége Nagyszőlősen és Tiszaújlakon 1940–1944 között. Fórum Társadalomtudományi Szemle 2024. Megtekintés dátuma:2025.04.10. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.61795/fssr.v26y2024i4.05>

⁶ Zalamegyei Ujság, 1939. április-június (22. évfolyam, 75-148. szám)1939-05-13 / 109. Szám. Megtekintés dátuma:2025.05.16. Hozzáférés módja:https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZalamegyeiUjsag_1939_2/?pg=162&layout=s&query=Nyilaskereszt%20P%C3%A1rt%20

Később megalakult a **Volksbund**¹ – párt, amely a németországi magyar kisebbség érdekeit képviselte, és 1938-ban Kárpátalja területén is igyekezett tevékenységét elkezdni².

Kárpátalja gyors magyar megszállása nem vezetett azonnal az új hatalom konszolidációjához. Annak ellenére, hogy 1939. március 20-án a magyar csapatok minden irányban megindultak Lengyelország határa felé, egyes régiókban a **Kárpáti Szics** egységei fegyveres ellenállást folytattak³.

1939 március 22-én katonai adminisztrációt vezettek be Kárpátalján Béla Novákovich tábornok vezetésével, aki 1939. július 17-ig irányította a területet. Az új katonai adminisztráció tizenhárom ezredesből és alezredesből állt, akik az egyes körzetek adminisztrátorai lettek. Az új vezetésbe helyi politikai személyiségek is bekerültek. Például az adminisztráció vezetőjének tanácsadójává az „**ÁSZ**” párt titkárát, Mihály Demkát nevezték ki, míg a polgári kormányzó komisszárja a görögkatolikus pap, Júlia Marina lett, akivel minden adminisztratív lépést egyeztetni kellett⁴.

2.3.A téma megjelenése a tankönyvekben és annak problémái az oktatásban

Ezen elemzést kezdeném a régebbi iskolai tankönyvekkel:

A F. G. Turcsenko és V. M. Moroko által írt tankönyv (2001) részletesen bemutatja Kárpátalja helyzetét a két világháború közötti időszakban, amikor a terület Csehszlovákia része volt. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a csehszlovák kormány engedélyezte az ukrán nyelvű oktatást, és lehetőséget biztosított az ukrán kulturális és társadalmi élet fejlődésére.

¹ Ciubotă, Viorel (szerk.): Satu Mare. Studii și comunicări. Seria istorie-etnografie-artă 25/2. (2008). Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés

módja:https://library.hungaricana.hu/hu/view/SzatmariMuzeumKiadvanyai_Evkonyv_2008_istorie/?pg=202&layout=s&query=Volksbund%20%E2%80%93%20p%C3%A1rt

² Maruszic Erik. A Volksbund szervezési törekvései Kárpátalján (1938–1944). РЕГИОН . 2024. Megtekintés dátuma:2025.05.10. Hozzáférés módja:<https://doi.org/10.17355/rkkpt.v32i1.28>

³ Вівчар С. Ліс шумить // Карпатська Україна в боротьбі: збірник. – Відень: Видання Української пресової служби, 1939. – 233 с. – С. 203-227;

Az időszakban működtek ukrán nyelvű iskolák, újságok, színházak és társadalmi szervezetek, amelyek hozzájárultak az ukrán nemzeti öntudat megőrzéséhez. A könyv külön figyelmet szentel az 1938–1939-es évek politikai eseményeinek: a müncheni egyezményt követő autonómia kikiáltásának, valamint a Kárpát-Ukrajna 1939. március 15-i kinyilvánításának. A tankönyv említi a magyar hadsereg beavatkozását és Kárpátalja gyors annektálását is, amely véget vetett a fiatal állam rövid életének.¹

A F. G. Turcsenko, P. P. Pancsenko és S. M. Timcsenko (2001) által írt tankönyv a 1939–2001 közötti időszakot dolgozza fel. A tankönyv jelentős hangsúlyt fektet a második világháborút követő időszakra, különösen Kárpátalja integrációjára az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság részeként. Részletesen bemutatja a szovjet hatalom megerősödését, a kollektivizációs politikát, az iparosítást, valamint az egyházakkal szembeni elnyomást, különösen a görögkatolikus egyház ellen irányuló intézkedéseket. A szerzők kiemelik a politikai és társadalmi változások mélyreható hatását a helyi közösségekre, ugyanakkor a helyi társadalmi reakciókról és a regionális politikai erők belső dinamikájáról kevés részletet közölnek.²

Hiszem (2017) által írt tankönyve a XVIII. század végén és a XIX. század elején zajló nemzeti-kulturális megújulásra helyezi a hangsúlyt Kárpátalján. Kiemelten tárgyalja a görögkatolikus egyházi vezetés szerepét, különösen Andrij Bachynszkij püspökét, aki jelentős mértékben támogatta az oktatás és a kultúra fejlődését a ruszin közösségben. Ez a korszak alapozta meg a régió nemzeti öntudatának későbbi fejlődését.³

Kosenko 2017-es munkája a két világháború közötti időszak Kárpátalja helyzetét elemzi a Csehszlovákia keretében. A tankönyv

¹ Турченко Ф. Г. Новітня історія України : 10 кл. Підруч. Київ : Генеза, 2000. Т. 1. 384 с.

² Турченко Ф. Г., Морок В. М. Історія України: Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. – Київ: Генеза, 2001. – 352 с.

³ О.В.Гісем, О.О.Мартинюк. Історія України: підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів. Харків : Ранок, 2017. 288 с.

hangsúlyozza, hogy a csehszlovák hatóságok engedélyezték az ukrán nyelvű oktatást, és aktív ukrán társadalmi élet folyt, amelyben működtek ukrán szervezetek, színházak és sajtótermékek. Ezen kívül részletesen foglalkozik az 1938–1939-es politikai eseményekkel, különösen a Kárpát-Ukrajna kikiáltásával és a magyar megszállással.¹

A 10. évfolyamos tananyagban Glebovszka (2022) a nyugati ukrán területek társadalmi-gazdasági és kulturális fejlődését mutatja be a XIX. század második felében, azonban a XX. század első felére vonatkozó információk Kárpátaljáról hiányoznak, így a diákok ebben a korosztályban kevésbé kapnak átfogó képet a régió későbbi történelméről.²

A 11. évfolyam számára készült Kulchytska (2011) tankönyv a második világháború utáni időszakot tárgyalja, különös tekintettel a nyugat-ukrajnai területek, így Kárpátalja szovjetizációjára. A szöveg részletesen bemutatja a kollektivizációs folyamatokat, a deportálásokat és az OUN-UPA elleni harcokat, amelyek jelentős hatással voltak a régió társadalmi és politikai életére.³

O. V. Giszém és O. O. Martinyuk 10. osztályos tankönyvében Kárpátalja politikai fejlődését a 20. század első felében az ukrán történelem általános eseményeinek kontextusában tárgyalják. A Csehszlovákiához tartozó ukrán területekről szóló fejezetben információkat találunk Kárpátalja jogi státuszáról, társadalmi-politikai és gazdasági életéről. Megemlítik a Podkarpatszka Rusz autonómiáját, Avgusztin Volosin tevékenységét, a Kárpáti Sics létrehozását és a Kárpát-Ukrajna 1939. márciusi függetlenségének kikiáltását. Az eseményeket az ukrán

¹ Косенко Ю. Історія України. 9 клас: підручник для учнів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів (F70). Чернівці : Букрек, 2017. 304 с.

² Підручник Історія України 10 клас Хлібовська 2023 рівень стандарту. Електронна шкільна бібліотека онлайн. URL: <https://shkola.in.ua/3027-istoriia-ukrainy-10-klas-khlibovska.html>

³ Підручник Історія України 11 клас Власов 2019 проф. Електронна шкільна бібліотека онлайн. Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés módja:

történelem összefüggésében mutatják be, hangsúlyozva a lakosság Ukrajnával való egyesülés iránti vágyát.¹

A 10. osztályos tantervben Kárpátalja témája a nyugat-ukrán területek két világháború közötti történelmének összefüggésében kerül bemutatásra. A tanulóknak meg kell ismerkedniük Kárpátalja jogi státuszával Csehszlovákia részeként, valamint a térség gazdasági, társadalmi és kulturális életével. Kiemelt figyelmet kapnak az ukrán közélet különböző irányzatai: a ruszofília, a ruszinság és az ukránbarátság. Továbbá tanulmányozzák a Kárpát-Ukrajna történetét, Augustin Volosin tevékenységét és a Kárpáti Sics megalakulását.²

A 11. osztályos programban Kárpátalja témája a második világháború és a háború utáni időszak eseményeire összpontosít. Bemutatásra kerül Kárpátalja egyesülésének folyamata az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasággal, a Csehszlovákiával kötött szerződés aláírása, valamint a térség lakosságának szerepe ebben a folyamatban. A tanulóknak meg kell érteniük e történelmi események geopolitikai jelentőségét és azok hatását Ukrajna további fejlődésére.³

A kárpátaljai történelem oktatásának problémái az iskolai oktatásban

A kárpátaljai történelem iskolai oktatása számos kihívással néz szembe, amelyek befolyásolják a tanítás minőségét és a tanulók történelmi ismereteinek a mélységét. Az alábbiakban összefoglalom a legfontosabb problémákat:

¹ О.В.Гісем,О.О.Мартинюк.Історія України:підруч.для 10 класу загальноосвіт.навч.закладів. Харків : Ранок, 2018. 246 с.

² ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ 6 – 11 КЛАСИ Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés módja: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2024/09.08.2024/typova-osvitnya-prohrama-dlya-5-9-klasiv-zzso-1120-vid-09082024>.

³ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ 6 – 11 КЛАСИ Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти Megtekintés dátuma:2025.05.06. Hozzáférés módja: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf>

Az iskolákban gyakran hiányoznak a korszerű, helyi szempontokat vizsgáló és tartalmazó történelemtankönyvek és taneszközök. Ez megnehezíti a tanárok számára, hogy a régió történelmét megfelelő mélységben és hozzáértéssel oktassák. A tananyagok gyakran nem tükrözik a legújabb történelmi kutatásokat, ennek következtében nem mindig aktuálisak.

Sok történelemtanár nem rendelkezik megfelelő felkészültséggel a helyi történelem tanításához. A pedagógusképzés során gyakran nem kapnak elegendő és alapos felkészítést a régió történelmi eseményeinek feldolgozásához. Emiatt annak oktatása nehézségekbe ütközik. Emellett a továbbképzési lehetőségek meglehetősen korlátozottak, ami megnehezíti a tanárok számára, hogy naprakészen tartsák tudásukat és ismereteiket.

A történelemoktatásban előfordulhat, hogy a tanárok nem teljesen objektíven mutatják be az eseményeket, hanem saját nézeteik szerint. Ez különösen problémás lehet olyan régiókban, mint Kárpátalja, ahol a történelemnek az értelmezése érzékeny kérdés. Az elfogult tanítás torzíthatja a diákok történelmi ismereteit és a történelem megértését.

A tankönyvek túlnyomó többsége csupán néhány név vagy esemény említésével tér ki a helyi politikai erők – mint például a ruszofil, ruszin vagy ukrán orientációjú pártok – szerepére. Ezek az irányzatok azonban meghatározó szerepet játszottak a térség közéletében, identitásalakításában és politikai döntéseiben. A helyi politikai spektrum sokszínűsége, valamint annak hatása a lakosság orientációjára és Kárpátalja geopolitikai helyzetére szinte teljesen kimarad az oktatásból. Ez azt eredményezi, hogy a tanulók nem tudják megfelelően elhelyezni Kárpátalja történetét a tágabb nemzeti és regionális kontextusban.

A tananyagban ritkán találkozhatunk eredeti források – például hivatalos dokumentumok, politikai nyilatkozatok, visszaemlékezések vagy szemtanúi beszámolók – közvetlen felhasználásával. Pedig ezek a források nemcsak gazdagítanák az ismeretanyagot, hanem lehetőséget adnának a

tanulóknak arra is, hogy megtanulják a történelmi forráskritikát, fejlesszék analitikus gondolkodásukat és önálló véleményalkotási készségüket. Az hiteles anyagok hiánya miatt a tanulás gyakran pusztán lexikális ismeretek elsajátítására korlátozódik, és nem segíti elő a kritikai, elmélyült történelmi gondolkodás kialakulását.

Kárpátalja történelmi fejlődése sok szempontból hasonlóságokat és eltéréseket mutat más nyugat-ukrajnai régiókkal – például Galíciával vagy Bukovinával. Ennek ellenére a tankönyvek alig élnek az összehasonlító megközelítés eszközével. Pedig az ilyen típusú elemzések segítenék a tanulókat abban, hogy jobban megértsék Kárpátalja egyediségét, illetve helyét az ukrán történelem egészében. A különböző történelmi utak párhuzamos vizsgálata előmozdíthatná a régiók közötti összefüggések, különbségek és kölcsönhatások felismerését, ezzel pedig sokkal árnyaltabb történelmi tudást eredményezne.

A politikai események háttérben álló gazdasági és társadalmi tényezők – például a munkanélküliség, a földhiány, az elvándorlás vagy az etnikai feszültségek – nem kapnak kellő hangsúlyt a tankönyvi narratívában. Pedig ezek a körülmények nagyban befolyásolták a politikai irányzatok támogatottságát, a lakosság radikalizálódását, valamint a külpolitikai viszonyok kialakulását. E tényezők elhanyagolása torz képet adhat a diákoknak a történelmi folyamatok mozgatórugóiról, és csökkenti annak megértését, hogy a politikai döntések gyakran mélyebb társadalmi-gazdasági okokra vezethetők vissza.

A Kárpátalja politikai fejlődéséről szóló ismeretanyag oktatásának színvonalát jelentősen javíthatná, ha a jelenlegi tantervi és tankönyvi gyakorlatot modern, forrásalapú és diákcentrikus módszerekkel egészítenénk ki. Az alábbi javaslatok olyan irányokat jelölnek ki, amelyek hozzájárulhatnak a tanulók mélyebb, árnyaltabb és történetileg megalapozottabb ismereteinek kialakításához.

Elsődleges fontosságú lenne, hogy a tantervek és tankönyvek részletesebben foglalkozzanak Kárpátalja belső politikai viszonyaival. Különösen indokolt a helyi pártok és mozgalmak – így a ruszofil, ruszin és ukrán nemzeti irányzatok – tevékenységének bemutatása, valamint azok szerepének megvilágítása a régió társadalmi és politikai fejlődésében. Ezenkívül figyelmet kellene fordítani azokra a történelmi személyiségekre is, akik döntő befolyást gyakoroltak a térség sorsára.

A tanítás során célszerű lenne bevonnai eredeti dokumentumokat, mint például korabeli politikai nyilatkozatokat, törvényeket, nemzetközi egyezményeket, visszaemlékezéseket vagy szemtanúk beszámolóit. Ezek az anyagok nemcsak hitelesebbé tennék a tanulást, hanem lehetőséget biztosítanak a tanulók számára a történelmi források elemzésére, a különböző nézőpontok összevetésére, valamint saját következtetések levonására is.

A Kárpátalján zajló politikai folyamatokat érdemes volna más nyugat-ukrajnai régiók például Galícia vagy Bukovina eseményeivel összevetve tárgyalni. Az ilyen megközelítés elősegítené a tanulók történelmi gondolkodásának fejlődését, hiszen lehetőséget ad a párhuzamok és különbségek felismerésére. Ezáltal Kárpátalja nem elszigetelt, hanem az egész ország történelmébe ágyazott régióként jelenne meg.

A történelmi események és folyamatok hatékonyabb megértését elősegíthetik különböző vizuális eszközök, mint például térképek, idővonalak, infografikák és diagramok. Az ilyen eszközök használata nemcsak az információk rendszerezését segíti, hanem növeli az órai munka élményszerűségét is. Ezen túlmenően a projektmunkák, szerepjátékok és szimulációk szintén hozzájárulhatnak a tananyag elmélyítéséhez.

A tanulók számára különösen motiváló lehet, ha saját szűkebb környezetük múltjával is foglalkozhatnak. Ennek érdekében javasolt helyi levéltári anyagok, interjúk, sajtócikkek, családi történetek és regionális

kutatások felhasználása. A helytörténeti szemlélet kialakítása erősíti a diákok identitástudatát, és elősegíti, hogy a történelmet ne elvont tantárgyként, hanem saját közösségük élő emlékezeteként éljék meg.

A történelem tanítását eredményesen lehetne gazdagítani, ha azt más tudományágakkal például földrajzzal, szociológiával vagy irodalommal – összekapcsolva mutatnák be. Ez lehetővé tenné a diákok számára, hogy komplex összefüggéseket ismerjenek fel, és megértsék, hogyan hatottak egymásra különböző társadalmi, gazdasági és kulturális folyamatok. Az ilyen interdiszciplináris megközelítés különösen indokolt Kárpátalja esetében, ahol az etnikai sokszínűség és a geopolitikai helyzet számos aspektusban meghatározta a régió fejlődését.

Összefoglalva a fejezet mondanivalóját a XX század első felében Kárpátalja története rendkívül összetett politikai és társadalmi változások sorozatán ment keresztül. A térség geopolitikai jelentősége, etnikai sokszínűsége és a nagyhatalmak rivalizálása különösen kiélezte a nemzeti identitás kérdését.

A századfordulón Kárpátalja – más nyugat-ukrajnai régiókkal együtt – Az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozott. Az ukrán lakosság túlnyomórészt földművelő életformát folytatott. A társadalom nagy változásokon ment keresztül.

Az első világháborút követően Kárpátalja Csehszlovákia része lett. Ez egy húszéves periódus volt, mely viszonylagos kulturális fejlődést tett lehetővé. Különösen az oktatás terén. A Cseh kormány igyekezett modernizálni a térséget, iskolákat, intézményeket hozott létre. Támogatta az oktatást és a nyelvhasználatot azonban ez nem minden nemzeti közösségre volt értendő.

1939 márciusában a magyar csapatok elfoglalták Kárpát-Ukrajnát, amelynek következtében a térség Kárpátaljai Kormányzóság néven integrálódott a magyar állam közigazgatásába.

Kárpátalja története nem érthető meg a nagyhatalmi törekvések Csehszlovákia, Magyarország, Románia befolyása nélkül. A nemzetközi-politikai realitások gyakran háttérbe szorítottak a helyi népesség önálló törekvéseit.

Továbbá a legnagyobb hangsúly a fejezetben arra kerül, hogy az ukrán iskolai tantervekben és tankönyvekben Kárpátalja oktatása ebben az időszakban hogyan kerül bemutatásra, hozzátehető az, hogy minden tankönyv eltérően mutatja be a régió helyzetét. Illetve kitértem arra, hogy milyen nehézségei vannak Kárpátalja oktatásának a történelemórákon.

III. FEJEZET:
HELYTÖRTÉNETI MEGKÖZELÍTÉS KÁRPÁTALJA
POLITIKATÖRTÉNETÉNEK
TANULMÁNYOZÁSÁBAN TÖRTÉNELEMÓRÁKON

Ahhoz, hogy Kárpátalja politikatörténetét tanulmányozni tudjuk, kulcsfontosságú eszközt jelent a régió fejlődési útjának feltérképezése. Az e-fajta megközelítés és kutatás lehetőséget ad a különféle korszakok politikai döntéseinek, határozatainak, és hatalmi átrendeződéseinek precízebb megértésében, amelyek egyenesen befolyással vannak a lakosság életére. A magyarok kisebbségek számára fontos, mivel a történelem során több államhoz is hozzácsatolódott, ami a régióra nagy hatással volt.

A lokális helytörténeti megközelítés nem csupán politikai döntések következményeinek viszi véghez a vizsgálatát, hanem azokat a változásokat is figyelembe veszi, amelyek meghatározó szereppel bírnak a Kárpátaljai magyarság életében. Így a regionális szinten végbe vitt kutatások tágabb értelemben engedik a történelmi kutatást.

Kárpátalja többszáz éves létezése alatt, többször változtatta államhatárait, jelentősen ezzel befolyásolva a helyi magyar közösség életszínvonalát¹. A kulturális örökség megőrzése, a helyi értékek gyűjtése fontos szerepet tölt be a magyar kisebbség identitásának megőrzésében Kárpátalján². Épp emiatt, a magyar tannyelvű iskolák minden erejükkel azon vannak, hogy a néphagyományok, szokások megőrzését nem csak iskola falain belül, hanem publikus helyeken is előadják.

¹ Magocsi, P. (1996). The Hungarians in Transcarpathia (Subcarpathian Rus'). Nationalities Papers, 24, 525 - 534. Megtekintés dátuma:2025.05.11. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.1080/00905999608408464>

² Borbély, S. (2024). Theory and Practice. Ethnographic Approaches to Cultural Heritage and an Empirical Example from Western Ukraine. Acta Ethnographica Hungarica. <https://akjournals.com/view/journals/022/68/2/article-p525.xml>

3.1. Helytörténet szerepe Ukrajna iskolatörténeti kurzusában

A nemzeti elfogultság kérdése leginkább az iskolai tankönyvekben és a történeti összefoglalókban érthető. Egy történész egyre jobban arra kényszerül, hogy összesűritse kutatott/gyűjtött anyagát, és olyan közérthető formát adjon neki, hogy mindenki megérthesse, és hogy el tudja rejteni előítéleteit¹.

A történelemoktatás, valamint annak eszköze a tankönyv, nem csupán történelmi ismeretek közvetítésére szolgál, hanem lehetőséget nyújt arra is, hogy megértsük mások szemszögeit, egyszerűbben fogalmazva: megismerjük és megértsük mások nézőpontját. Emellett arra is alkalmas, hogy saját kritikai szemléletünk alapján tudjuk értékelni az adott eseményeket és összefüggéseket keressünk.

Számos kutatás igazolja, hogy a történelemkönyvek nem csupán oktatási segédanyagok, hanem egyben korabeli dokumentumok és történelmi források is. Ilyen például *Dárdai Ágnes* és kollégái kutatása, mely a tankönyvkutatásról és a tankönyvfejlesztésről számol be külföldi területekről².

A nemzeti elfogultság kérdése különösen az iskolai tankönyvekben is népszerű történelmi összefoglalásban figyelhető meg, ahol a szerzők kénytelenek összezsúfolni anyagukat és érthetően előadni. De az e féle tömörítés gyakran információszelektálással is jár, illetve szelektív bemutatással, ami gyakran az előítéletek felszínre kerülését okozza³.

A történelem oktatás ebből a szempontból tehát nem csupán a múltnak kronologikus eseményeinek bemutatását jelenti, hanem egyfajta interpretációs folyamatot is végbevisz, mi során a diákok

¹ Bocskor Medvecz Andrea Alapvetések az ukrán magyarságkép kérdéséhez és a magyar múlt ukrán megítéléséhez (1991—2011) PoliPrint Ungvár, 2012

² Dárdai Ágnes, Dévényi Anna, Márthoffer Nikolett, Molnár-Kovács Zsófia. Tankönyvkutatás, tankönyvfejlesztés külföldön Megtekintés dátuma:2025.05.06. Hozzáférés módja: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2014/12/dardai-agnes-devenyi-anna-marhoffer-nikolett-molnar-kovacs-zsofia-tankonyvkutatas-tankonyvfejlesztes-kulfoldon-i-05-02-02/>

³ Bocskor Medvecz Andrea Alapvetések az ukrán magyarságkép kérdéséhez és a magyar múlt ukrán megítéléséhez (1991—2011) PoliPrint Ungvár, 2012

megismerkedhetnek többféle szemléletmóddal is. A tankönyvek elsődleges célja az információ/tananyag átadás, de egyben identitást formáló eszközök is, hiszen nem csak informálnak, hanem meghatározzák melyik nézőpontból vizsgáljuk az adott eseményeket és hogy ezek milyen kontextusban kerülnek bemutatásra¹.

A történelemkutatás tehát nem pusztán a múlt rögzítése. Hanem aktív értelmezése folyamat is, amely a kritikus gondolkodásra is lehetőséget ad. A tankönyvekben gyakran az elfogultság nem tudatos torzítás, hanem egy adott társadalmi és/vagy politikai közeg természetes bemutatása. Ezért elengedhetetlen, hogy a diákok megtanuljanak kritikusan gondolkodni, elemezni, értelmezni történelmi szövegeket, hogy ne csupán diszkurzus résztvevői legyenek, hanem önállóan is képesekké váljanak a történelem átlátására².

A tankönyv nem csupán az oktatás egyik eszköze, hanem egyfajta kordokumentum, amely az adott korszaka társadalmi, politika és ideológiai irányvonalakat képviseli és mutatja be. Egy-egy tankönyv elemzése betekintést nyújthat arra, hogy melyik év tankönyve megírása során milyen értelmezéseket képviselnek, és egyes nemzetek hogyan látják saját történelmi múltjukat. Ám emlékezni kell arra, hogy minden nemzeti közösség másfajta képen mutathatja be ugyan azokat az eseményeket. Például egy háború körülírása kritikusan eltérhet attól függően, melyik ország szemszögét vizsgáljuk³.

Összességben a történetírás nem egy átlagos információátadási módszer, hanem kulturális dialógus is egyben, amely lehetőséget nyújt arra, hogy a tanulók nem csak saját történelmi nézeteit ismerjék meg, hanem

¹ Bocskor Medvecz Andrea Alapvetések az ukrán magyarsággép kérdéséhez és a magyar múlt ukrán megítéléséhez (1991—2011) PoliPrint Ungvár, 2012

² Érsek Attila: A kritikai gondolkodás szerepe és ismérvei a történelemtanításban. Egy kvalitatív kutatás összegzése. Megtekintés dátuma:2025.05.16. Hozzáférés módja: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2020/05/ersek-attila-a-kritikai-gondolkodas-szerepe-es-ismervei-a-tortenelemtanitasban-11-01-05/>

³ Dévényi Anna – Gözsy Zoltán A történelemtankönyvek elemzése Szempontok a tankönyv, mint történelmi forrás vizsgálatához. 197-198 old. Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés módja:https://epa.oszk.hu/03300/03304/00062/pdf/EPA03304_fons_2013_02_191-220.pdf

mások néző pontjait is megismerjék és jellemezzék. Ez különösen nagy szerepet játszik a több nemzetiségű régiókban, mint például Kárpátalja, ahol különböző etnikai közösségek eltérő történelmi tapasztalatokkal és nézőpontokkal rendelkeznek. Egy sokszínű, kritikai szemléletet támogató történelemoktatás elősegítheti a közös múlt megértését és eltérő történelmi vélemények tiszteletben tartását¹.

A helytörténet oktatási szerepe

Az oktatási intézmények, különös tekintettel a regionális turisztikai és helytörténeti központokra, nagy szerepet töltenek be a helytörténet kutatásában és oktatásában. Tevékenységük hozzájárul ahhoz, hogy az iskolák diákjai mélyebb betekintéshez tegyenek nyerjenek a helyi kulturális és társadalmi sajátosságokra, elősegítve azáltal a közösség múltjának és jelenének megértését².

A helytörténet és annak kutatása, jelentősen gazdagítja a történettudományt, és tágabb értelemben tárgyal különböző tudományágak történelmi elemzéseiről³. A helytörténet fogalmát kétféleképpen is lehet értelmezni. Egyrészt az adott térség múltját jelöli, az az már feltárt, de még a forrásokban rejtőző információkat összegezi. Másrészt a történettudomány egyik ágazataként tekinthetjük, amely az adott hely múltját vizsgálja, beleértve az emberek életét és történelmi szerepüket. A mai demokratikus világban a helytörténet a nép igaz történetének irányába halad⁴.

Vörös Károly találó megállapítása szerint: *„A helytörténeti kutatás nem alacsonyabb, hanem mélyebb szintű munkát tesz lehetővé, sőt*

¹ Bocskor Medvecz Andrea Alapvetések az ukrán magyarságkép kérdéséhez és a magyar múlt ukrán megítéléséhez (1991—2011) PoliPrint Ungvár, 2012

² Molnár, M. (2019). History. A Short History of the Hungarian Communist Party. Megtekintés dátuma:2025.05.15. Hozzáférés módja:<https://doi.org/10.4324/9780429306006-1>

³ Bényei Miklós: Helytörténet és iskolatörténet. Megtekintés dátuma:2025.05.15. Hozzáférés módja:<http://olvasas.opkm.hu/Plugins/KonyvEsNeveles/index.php?view=articlePrint&id=593>

⁴ L. M.: Az angol helytörténet és amatőr művelői 1207. Századok folyóirat – 1966. 123 old. Megtekintés dátuma:2025.05.16. Hozzáférés módja:https://library.hungaricana.hu/hu/view/Szazadok_1966/?pg=1230&layout=s&query=Helyt%C3%B6rt%C3%A9net%20fogalom

kötelezővé. Az alacsony és mély pedig lényegesen eltérő fogalmak”. Vagyis a minőséget nem a vizsgát téma határozza meg, hanem a kutatás szakmai színvonala. Vagy ahogy R. Douch is rámutat *„A helytörténet, a hazai történelem és a világtörténelem egymást kiegészítő, elválaszthatatlan részei”*.

A modern helytörténeti szemlélet egy átfogó és összetett tudományterület, amely három fő szempont mentén vizsgálható: tartalmi, kronológiai és módszertani megközelítésben. Célja a társadalmi folyamatok és emberi tevékenységek teljes körű rekonstrukciója, miközben egyre nagyobb figyelmet fordít a természeti tényezőkre, például a földrajzi környezet és éghajlati változások hatásainak feltérképezésére¹.

A helytörténeti kutatás egyre inkább specializálódik, tükrözve a helytörténeti irodalom témaköri sokszínűségét. Időbeli szempontból teljes körű, hiszen az adott régió múltját az első fennmaradt forrástól egészen napjainkig igyekszik feltárni. Módszertani összetettsége pedig abban rejlik, hogy a történettudomány egyik kutatási ágazataként magában foglalja a különböző társadalomtudományok, valamint természettudományok és alkalmazott tudományok történeti vizsgálatainak eredményeit és kutatási módszereit².

3.2. Helytörténeti elemeket felhasználó tanóra kidolgozása és módszertana a témában „Kárpátaljai politikai események 1938-1939 történelmi összefüggéseiben”.

A helytörténet oktatása, különösen „Kárpátukrajna” témakör, kulcsfontosságú szerepet játszhat a diákok identitásának és történelmi tudásának formálásában. A helyi történelem iránti érdeklődés fokozása nem csupán a tudás bővítésére szolgál, hanem

¹ Rigó Balázs *Tegnap és ma. Az alsófokú helytörténeti oktatás múltja és jelene*. 2013.1 szám. Megtekintés dátuma: 2025.05.18. Hozzáférés módja: https://real.mtak.hu/209194/1/04_01_02_Rigo.pdf

² Bárh János. *Helytörténetírás és helyismereti monográfiakeresés*. LÉTÜNK 2011/2. 81–93. Megtekintés dátuma: 2025.05.18. Hozzáférés módja: https://epa.oszk.hu/00900/00997/00017/pdf/EPA00997_Letunk-2011-2_081-093.pdf

hozzájárul ahhoz is, hogy mélyebb érzelmi kapcsolatot alakítsanak ki saját régiójukkal. Az oktatás során alkalmazott módszerek meghatározzák, hogy mennyire lesz hatékony az ismeretek átadása, illetve hogyan öntözi a diákokat az aktív társadalmi szerepvállalásra¹.

Szerepe az oktatásban és közösségi identításban

A helytörténet tanítása, népszerűsítése ebből a szempontból szinte kimeríthetetlen lehetőségekkel rendelkezik, ha természetesen nem a munka egyes szakkérdéseit, hanem általános társadalmi és emberi vonatkozásait ragadjuk meg, s a nevelőmunkában fokozatosan érvényesítjük².

A helytörténet oktatásának megoldása mind az általános iskolai, mind a középiskolai szinten az akarat, az idő, a pénz és a felkészültség együttes meglétét kívánja. A tanárok helytörténeti érdeklődése és képzettsége mellett bővebb órakeret biztosítása szükséges³. Ezen kívül a helytörténeti olvasókönyvek nagyobb példányszámú kiadásával biztosítani kell mindenki számára a könyvek elérhetőségét. Jelenleg a könyvtárak és a tanárok sem rendelkeznek a könyvekkel. Az oktatáshoz szükséges kiegészítő tevékenységek lehetőségeit is bővíteni szükséges, például utaztatás, belépőjegyek biztosítása, előadások megszervezése és költségei, és így tovább⁴.

¹ Bárh János. Helytörténetírás és helyismereti monográfiakeresztés. LÉTÜNK 2011/2. 81–93. https://epa.oszk.hu/00900/00997/00017/pdf/EPA00997_Letunk-2011-2_081-093.pdf Megtekintés dátuma:2025.05.18. Hozzáférés módja:

² Dr. Szántó Imre: A helytörténeti szakköri tevékenység az órán kívüli nevelő-munka szolgálatában. Az Egri (Ho Si Minh) Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 1963-1987 Az Egri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. 1965. 2. köt. (Acta Academiae Paedagogicae Agriensis ; : Nova series ; Tom. 3.) Megtekintés dátuma:2025.05.18. Hozzáférés módja:https://library.hungaricana.hu/hu/view/EKTFK_Az_Egri_TF_Tud_Kozl_03_series_meth/?pg=111&layout=s&query=A%20helyt%C3%B6rt%C3%A9net%20tan%C3%ADt%C3%A1sa%20

³ Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna - Gergelyné Bodó Mária: Honismeret Csongrád megyében 1969–2011 - Tanulmányok Csongrád megye történetéből 39. (Szeged, 2011)III. Honismereti tevékenységünk tapasztalataibólA közgyűjtemények, az oktatás és a honismeret. Megtekintés dátuma:2025.05.18. Hozzáférés módja:https://library.hungaricana.hu/hu/view/CSOM_Tan_39/?pg=283&layout=s&query=Helyt%C3%B6rt%C3%A9net%20oktat%C3%A1sa

⁴ Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna - Gergelyné Bodó Mária: Honismeret Csongrád megyében 1969–2011 - Tanulmányok Csongrád megye történetéből 39. (Szeged, 2011)III. Honismereti tevékenységünk tapasztalataibólA közgyűjtemények, az oktatás és a honismeret. Megtekintés dátuma:2025.05.18. Hozzáférés módja:https://library.hungaricana.hu/hu/view/CSOM_Tan_39/?pg=283&layout=s&query=Helyt%C3%B6rt%C3%A9net%20oktat%C3%A1sa

A helytörténet tanítása elősegíti a diákok történelmi kontextusban való gondolkodását. Egy adott régió történelmi eseményei nem csupán elszigetelt eseményekként jelennek meg, hanem összefüggésbe kerülnek az országos és nemzetközi folyamatokkal is. Ez különösen fontos Kárpátalja esetében, amely az évszázadok során több állam fennhatósága alá tartozott, és különböző politikai rendszerek hatását élte meg. A diákok megértik, hogyan befolyásolják a történelmi események a helyi közösségeket, milyen társadalmi változásokat idéztek elő, és miként alakult a régió politikai identitása.

A helytörténet segítségével a diákok közelebb kerülhetnek a saját gyökereikhez, amely erősíti a közösségi identitásukat és állampolgári tudatukat. Ez különösen fontos a többnemzetiségű területeken, ahol a történelem sokféle kulturális perspektíván keresztül értelmezhető¹.

Interaktív és kutatásalapú megközelítések alkalmazása

A helytörténet tanításának hatékonyabbá tétele érdekében ajánlott interaktív és kutatásalapú megközelítéseket alkalmazni. Az alábbi módszerek különösen jól működhetnek:

Projekt alapú tanulás: A diákok saját kutatásokat végezhetnek egy vagy esemény, vagy személy kacsán. Például vizsgálhatják egy híres kárpátaljai politikai vezető szerepét a régió fejlődésében².

Digitális eszközök használata

A digitális eszközök egyre meghatározóbb szerepet töltenek be a modern oktatásban, különösen a helytörténeti ismeretek átadásában, mivel interaktív és vizuális megközelítést kínálnak a

¹ SÁGI Norberta. Az elbeszélte történelem (oral history) alkalmazási lehetőségei a helytörténet tanításban az általános iskola alsó tagozatán. Megtekintés dátuma:2025.05.16. Hozzáférés módja: <https://www.irisro.org/inter2013magyar/006SagiNorberta.pdf>

² Tóth Éva. Az MI és a projektalapú oktatás. Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja: <https://dmc.prompt.hu/hu/resources/methods/projektalapu-tanulas>

tanulók számára. Az ilyen technológiák lehetővé teszik a történelmi dokumentumok, térképek és személyes visszaemlékezések könnyebb hozzáférését és feldolgozását¹.

Interaktív térképek és adatbázisok – a diákok különböző időszakokra vonatkozó térképeket tanulmányozhatnak, amelyek bemutatják Kárpátalja területi változásait².

Virtuális túrák és dokumentumfilmek – A technológia segítségével a diákok virtuálisan bejárhatják a történelmi helyszíneket, amelyek egyébként nehezen lennének elérhetőek számukra³.

Digitális történetmesélés – Az oktatók és diákok közösen alkothatnak digitális történeteket, melyek bemutatják egy-egy helyi történelmi esemény hátterét⁴.

Kihívások és megoldási javaslatok

Bár a helytörténet oktatása számos előnnyel jár, bizonyos kihívások is felmerülhetnek, amelyeket érdemes kezelni:

Korlátozott tanítási idő – A helytörténeti témák gyakran háttérbe szorulnak az országos történelem tanítása mellett, ezért fontos megtalálni azokat a lehetőségeket, amelyek integrálhatók a tantervbe⁵.

Forráshiány és kutatási nehézségek: Nem minden iskola rendelkezik megfelelő levéltári hozzáféréssel vagy helyi múzeumi

¹Vida Nárcisz. IWalk – Videóinterjúkra épülő helytörténeti digitális oktatási program. Megtekintés dátuma:2025.05.14. Hozzáférés módja: <https://ujkor.hu/content/iwalk-videointerjukra-epulo-helytorteneti-digitalis-oktatasi-program>

² Chronas és Open Historical Map. Hogyan tanuljunk történelmet interaktív térképeken keresztül. Megtekintés dátuma:2025.05.10. Hozzáférés módja: <https://hu.androidsis.com/hogyan-lehet-t%C3%B6rt%C3%A9nelmet-tanulni-interakt%C3%ADv-t%C3%A9rk%C3%A9peken-kereszt%C3%BCI/>

³ Hecker, Henrietta (2021) A digitális helytörténetoktatás és a levéltárak : Esettanulmány egy összközgyűjteményi projekt helytörténeti vonatkozásairól és eredményeiről a Magyar Nemzeti Levéltár Tolna Megyei Levéltárában. KULTÚRA ÉS KÖZÖSSÉG, 13 (4). pp. 55-64. Megtekintés dátuma:2025.05.08. Hozzáférés módja: <https://real.mtak.hu/201902/>

⁴ mozaMap.Digitális térképek interaktív táblára. <https://www.mozaweb.com/hu/mozamap> Megtekintés dátuma:2025.05.06. Hozzáférés módja:

⁵ Zatoschil Ballai Zsuzsa: A helytörténet tanítása választható tantárgyként. Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/03/zatoschil-ballai-zsuzsa-a-helytortenet-tanitasa-valaszthato-tantargykent-10-01-10/>

együttműködéssel. Ezért érdemes alternatív megoldást keresni, például online adatbázisokat, történelmi projectmunkát vagy interjúkat helyi szakértőkkel¹.

Pedagógiai felkészítés – Fontos biztosítani a pedagógusok számára a megfelelő képzést, hogy hatékonyan tudják alkalmazni az interaktív és kutatásalapú módszereket. A tanárok megfelelő képzése biztosítja, hogy képesek legyenek a diákokat aktívan bevonni a tanulási folyamatba, elő segítve a kritikus gondolkodást és az önálló kutatási készségek fejlesztését.

Megközelítések a helytörténet oktatásban

Bevonódás a helytörténetbe az oktatásban növeli a diákok érdeklődését a történelem iránt, erősíti a helyhez való kötődést és elő segíti az állampolgári aktivitást a fiatalok körében². Emellett hozzájárul ahhoz, hogy a tanulók jobban megértsék régiójuk földrajzát és kultúráját³.

Interaktív tanulási módszerek a kutatásalapú és konstruktivista megközelítések alkalmazása például a projektmunka és kirándulások szervezése, ami növelheti a tanulási motivációt, valamint elő segítheti a történelem mélyebb megértését^{4 5}.

Terepmunka és helyszíni látogatások: A helyi múzeumok, emlékművek, történelmi helyszínek meglátogatása közvetlen

¹ Zatoschil Ballai Zsuzsa: A helytörténet tanítása választható tantárgyként. Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/03/zatoschil-ballai-zsuzsa-a-helytortenet-tanitasa-valaszthato-tantargykent-10-01-10/>

² Stefaniak, A., Bilewicz, M., & Lewicka, M. (2017). The merits of teaching local history: Increased place attachment enhances civic engagement and social trust. *Journal of Environmental Psychology*, 51, 217-225. Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.1016/J.JENVP.2017.03.014>

³ Goksu, M., & Somen, T. (2019). History Teachers' Views on Using Local History.. *European Journal of Education Studies*, 6, 253-274. Megtekintés dátuma:2025.05.17. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.46827/EJES.V0I0.2436>

⁴ Crocco, M., & Marino, M. (2017). Promoting Inquiry-Oriented Teacher Preparation in Social Studies through the Use of Local History. *Journal of Social Studies Research*, 41, 1 - 10. Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.1016/j.jssr.2015.11.001>

⁵ Sheparevych, D. (2024). The Role of the Local History Component in Achieving Educational Goals. *Chemistry at School*. Megtekintés dátuma:2025.05.16. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.62709/0368-5632-2024-8-40-43>

élményt biztosít a diákok számára, amely sokkal személyesebb és emlékezetesebb, mint pusztán elméleti ismeretek elsajátítása¹.

Archív anyagok és emlékiratok feldolgozása: A diákok levéltári dokumentumokkal dolgozhatnak, korabeli újságcikkeket, visszaemlékezéseket tanulmányozhatnak, hogy közvetlen betekintést nyerjenek az adott korszak politikai eseményeire².

Óra célja: A diákok megismerkednek Kárpátalja politikai helyzetével az 1938-1939 es évek közötti időszakban, különös figyelmet fordítva az autonómia kihirdetésére, a magyar katonai erők megérkezésére a térségre és a helyi lakosság reakciójára.

Eszközök: Történelmi térképek, korabeli újságcikkek, digitális prezentálása eszközök.

Óra menete:

1. Bevezető rész. Tanári magyarázat. Az első mondatokban, a tanár rövidesen elmagyarázza miről fog szólni az egész óra, bemutatja a kronológiai határokat, pontosan meghatározza a téma mondanivalóját. Felkészíti a diákokat arra, hogy az óra során térképek és régi/korabeli újságcikkek olvasására is összpontosítani fognak.

2. A tananyag rövid bemutatása.

Az 1938 szeptember 29-ei müncheni egyezmény megkötésével a nyugati hatalmak beleegyeztek abba, hogy Hitler megszerezte a német lakta Szudéta-vidéket. A magyar és lengyel területi igények csupán a függelékben kaptak említést, miszerint a két országnak Csehszlovákiával megbeszélések révén kellett rendezni a problémás kérdéseket. Amennyiben ez két hónapon belül nem oldódik meg, az ügyet a konferencia összes résztvevője elé viszik³.

¹ Wilhelm Gábor Terepmunka, módszertan és antropológiai muzeológia. Megtekintés dátuma:2025.05.15. Hozzáférés módja: https://real.mtak.hu/135760/1/2019_1-2_02.pdf

² Levéltári korpusz Megtekintés dátuma:2025.05.20. Hozzáférés módja: <https://archivportal.hu/index.php/leveltarosoknak/leveltari-korpusz/>

³ Botlik József, Dupka György. Ez hát a hon... Mandátum Kiadó. Budapest. 1991. 41 old

A magyar kormány hivatalosan bejelentette, hogy a hivatalos tárgyalások dátuma október 3-ka lesz Komáromban. Október 5-én megindultak a magyar szabadcsapatok, amelyet még másnévvel „rongyos gárda” -ként is neveztek átdobása Csehszlovákia területére. A tárgyalások tehát 1938-október 9-én kezdődtek, de de feszült légkörben zajlottak¹.

Az október 6-ai zsolnai konferencia² döntése értelmében a Szlovákia autonóm kormányt alakított Tiso vezetésével, a prágai csehszlovák kormány pedig a magyarokkal folytatódó tárgyalásokban. A magyar oldal nem fogadta el a Szlovákián belüli autonómiát a kisebbség számára, hanem inkább ragaszkodott az etnikailag magyar többségű területek visszacsatolásához a magyar területekhez, és s Csallóköz átengedésével sem érte be. A megbeszélések 4 nap után, október 13-án eredménytelenül megszakadtak³.

Október 22 a magyar kormány megkapta Szlovákia harmadik ajánlatát⁴, amely elismerte a magyar követeléseket a magyarlakta területek vonatkozásában. Azonban továbbra is nyolc vitás, vegyes népességű térség maradt, köztük Kárpátalján Ungvár és Munkács, ahol városok lakossága többségben magyar volt, míg környékük ruszin és német közösséget és magában foglalt. Nagyszőlős szintén magyarlakta város volt, de környezetében etnika sokszínűség mutatkozott⁵.

Első Bécsi döntés (1938- november 2)⁶

¹ Botlik József, Dupka György. Ez hát a hon... Mandátum Kiadó. Budapest. 1991. 41 old

² Lapszemle, 1931. szeptember1931-09-19 [1377]. Megtekintés dátuma:2025.05.16. Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Lapszemle_1931_09/?pg=718&layout=s&query=zsolnai%20konferencia

³ Botlik József, Dupka György. Ez hát a hon...Mandátum Kiadó. Budapest. 1991. 41 old

⁴ Kiskunhalas Helyi Értesítője, 1938 (38. évfolyam, 1-105. szám)1938-10-22 / 85. Szám. Megtekintés dátuma:2025.05.10. Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/KiskunhalasiLapok_1938_KiskunhalasHelyiErtesitoje/?pg=524&layout=s&query=1938%20okt%C3%B3ber%2022%20Szlov%C3%A1kia%20%C3%BAj%20aj%C3%A1nlata

⁵ Botlik József, Dupka György. Ez hát a hon... Mandátum Kiadó. Budapest. 1991. 41.

⁶ Molnár Jenő (szerk.): Magyarország és a Kárpát-medence. Az első bécsi döntés című nemzetközi konferencia tanulmányai (Veszprém, 2015)Fedinec Csilla: Kárpátalja és az első bécsi döntés. 97 old. Megtekintés dátuma:2025.05.11. Hozzáférés módja: [https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_VESZ_Sk_2015_Magyarorsag/?pg=98&layout=s&query=El%C5%91%20B%C3%A9csi%20d%C3%B6nt%C3%A9s%3A%20\(1938%20november%2022\)](https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_VESZ_Sk_2015_Magyarorsag/?pg=98&layout=s&query=El%C5%91%20B%C3%A9csi%20d%C3%B6nt%C3%A9s%3A%20(1938%20november%2022))

- 12 400 négyzetkilométert Olaszország és Németország Magyarországnak ítél.

- 1,1 millió főnyi lakosság, főként magyarok.

Politikai és társadalmi következmények

- A magyar lakosság kezdetben örömmel fogadja a visszacsatolást.

- Az 1941-es magyar népszámlálás szerint 250 000 fő vallotta magát magyarnak Kárpátalján (29 %) ¹.

- A magyarok aránya Beregszászban 90%, Ungváron 80% vidéken 40% között mozgott.

Oktatási és kulturális változások

- A cseh tisztviselők közigazgatásból való távozása után, a cseh iskolahálózat felszámolás alá került.

- 1939 október 9. Megalakul az első autonóm kormány Bródy András vezetésével, akit leváltanak és letartóztatták, illetve bebörtönözték, a terhelő adatok Syrový miniszterelnök tudomáshozata miatt ².

- Volosin Ágoston vette az át vezetést, Kárpátalja nevét „Kárpáti Ukrajna” (Kárpátukrajna) névre cserélte, betiltotta a magyar lapokat és politikai szervezeteket ³.

Függetlenség kísérlete

- 1939 március 15: A Huszti nemzetgyűlésen (szojm) Kárpát-Ukrajna önálló államnak kiáltotta ki magát ¹.

¹ Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája /1910–1990/ Az 1992. szeptember 2–5. között Budapesten megrendezett Nemzetiségi Statisztikai Konferencia előadásai (1994).I. A NEMZETISÉGI STATISZTIKA ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI Klinger András: A nemzetiségi statisztika Európában és Magyarországon. Megtekintés dátuma:2025.05.09. Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_nemzetisegi_Magyar_1910-1990/?pg=32&layout=s&query=Az%201941-es%20magyar%20n%C3%A9psz%C3%A1ml%C3%A1l%C3%A1s%20K%C3%A1rp%C3%A1talj%C3%A1n

² Bizalmas Értesítések 1938. december 1938-12-01 [1498]. Megtekintés dátuma:2025.05.09. Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/BizalmasErtesitesek_1938_12/?pg=0&layout=s&query=Br%C3%B3dy%20Andr%C3%A1s

³ Magyar külpolitika, 1922-1944 Magyar külpolitika, 1938 (19. évfolyam, 1-12. szám) 1938. Megtekintés dátuma:2025.05.09. Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/DTT_FOLY_MagyarKulpolitika_1938/?pg=214&layout=s&query=Volosin%20%C3%81goston

Kérdések a diákokhoz

- *Miért volt fontos Kárpátalja geopolitikai szempontból?*

Lehetséges válasz: A Kárpátok hegyláncának köszönhetően, Kárpátalja keleti része egy természetes védelmi vonalat alakított. A Magyar Királyság és Csehszlovákia számára ez fontos szerepet játszott, hiszen a terület rendszeres ellenőrzése befolyásolta a közép európai hatalmi viszonyokat. Katonai jelentőség szempontjából előnyös volt inkább Magyarország számára, hiszen a keleti határok biztonságát jelentette. Közlekedés terén szintén fontos volt, hiszen összekötötte Közép Európát Ukrajnával, illetve Oroszországgal. A vasút kulcsfontos volt azokban az időkben, így tehát a gazdasági érdekek előnyben voltak.

- *Hogyan érintette a régiót a nagyhatalmi politika:*

Lehetséges válasz: A politikai döntések során, a régió rengeteg alkalommal váltott rendszergazdát. Ennek hatására Kárpátalja többnemzetiség otthona is lett.

3. Az óra fő része

Csoportmunka: A diákok 2/3 csoportra osztódnak és különböző témákat kapnak feldolgozásra:

1. Autonómia kihirdetése és belpolitikai változások.
2. Kárpáti Ukrajna kikiáltása.
3. Helyi lakosság reakciói, kisebbségek helyzete.

Források feldolgozása:

- Korabeli újságcikkek és térképek elemzése.
- A diákok bemutatják kutatásuk eredményeit.

4. Összegzések és megbeszélések

- A tanulók bemutatják eredményeiket, következtetéseiket hangoztatják a halottakról.

¹ Forrás, 1997 (29. évfolyam, 1-12. szám)1997 / 5. számTóth István: Az egzotikum. Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Forras_1997/?pg=527&layout=s&query=1939%20m%C3%A1rcius%2015%3A%20K%C3%A1rp%C3%A1t%20Ukrajna

5. Várt eredmények

A diákok képesek lesznek elemezni az 1938-1939 események főbb mozzanatait Kárpátalján. Elemző módon értékelni forrásokat. Kritikus gondolkodással megvitatni a régió történelmi jelentőségét.

Összefoglalva a fejezet főbb részeit elmondhatom, hogy a regionális történeti elemzés fontos eszközt jelent Kárpátalja komplex politikatörténetének tanulmányozásában, különösen a magyar kisebbség szempontjából. A régió története során bekövetkezett többszörösi államhatás változás jelentős hatással volt a helyi közösségek kulturális, társadalmi és politikai életére.

A helytörténet nemcsak a politikai eseményeket kíséri figyelemmel, hanem elemzi a gazdasági és társadalmi átalakulásokat, valamint azokat a folyamatokat is, amelyek hozzájárulnak a közösségi identitás formálódásához. Különösen fontos az iskolai történelemoktatásban, hiszen segíti a tanulókat a saját közösségük múltjának mélyebb megértésében, hozzájárul a történelmi tudatuk és állampolgári elkötelezettségük fejlődéséhez.

A fejezet hangsúlyt fektet nemzeti kisebbségek helyzetére. Részletesen tárgyalja továbbá a történelemtanítás szerepét a nemzeti narratívák formálásában, a tankönyvekben felelhető elfogultságok jelentőségét, és a kritikai gondolkodás fejlesztésének szükségességét.

Kiemelt szerepet kap a helytörténet alkalmazása a pedagógiában: projektalapú tanulás, terepmunka, levéltári forrásfeldolgozás és digitális eszközök segítik az oktatást.

A fejezet konkrét óravázlatot is közöl az 1938-1939 – es Kárpátaljai eseményekről, amely segíti a tanulók történelmi forrásokkal való munkáját, elemző képességük fejlesztését és a régió jelentőségének megértését.

Igy tehát a helytörténeti megközelítés, mint mélyebb szintű történeti vizsgálódás- elengedhetetlen nemcsak a történelmi ismeretek bővítéséhez, hanem az interetnikus megértést és a regionális identitás megerősítéséhez is.

KÖVETKEZTETÉS:

A munka Kárpátalja politikatörténetét dolgozza fel a XX század első felében, részletesen kitérve forráselemzési, oktató módszertani és nemzetpolitikai aspektusokra.

A munka során sikeresen teljesítettem a kitűzött célokat. Először is, elvégeztem a problémás kérdés historiográfiai elemzését, amelynek keretében különböző történetírói megközelítéseket vettem össze, feltárva az eltérő nézőpontokat ennek köszönhetően jobban megtudtam érteni Kárpátalja 20. század első felében lévő politikai fejlődését is.

Az elemzésből legfőképpen az derült ki, hogy ugyanazokat az eseményeket gyakran másként értelmezik a történészek attól függően, milyen nemzeti vagy politikai szempontból írnak róluk. Például míg egyesek felszabadulásnak tartanak egy eseményt, mások megszállásnak. Ez segített abban, hogy jobban megértsük a történelemről alkotott kép mindig attól is függ, ki meséli el, és milyen célból.

A historiográfiai elemzés során részletesen megvizsgáltam azokat a dokumentumokat, újságcikkeket, politikai nyilatkozatokat, és hivatalos jogi szövegeket amelyek segítségével hiteles képet kaptam a korszak politikai folyamatairól. Ez lehetővé tette, hogy hiteles és átlátható információkat használjak fel a munkám írása során. És ezek alapján sikerült részletesebb képet kapni arról, hogyan éltek meg az emberek a hatalomváltásokat (például amikor Kárpátalja egyik országtól a másikhoz került).

A kutatás fontos eleme volt annak bemutatása, hogyan éltek Kárpátalja ukrán (ruszin) és magyar közösségei a különböző államhatalmak (Osztrák–Magyar Monarchia, Csehszlovákia, Magyarország) keretein belül, valamint az átmeneti időszakok során bekövetkező változásokra is rávilágítottam. A társadalmi, nemzetiségi viszonyok és politikai helyzet alakulását konkrét történeti példákon keresztül elemeztem. Megfigyelhető volt, hogy az emberek mindig próbáltak alkalmazkodni az új helyzethez például új nyelveket kellett megtanulniuk, új törvényekhez

alkalmazkodniuk. Ugyanakkor azt is láttuk, hogy sokan megőrizték anyanyelvüket, vallásukat, hagyományaikat, még ha ez nem is volt mindig könnyű.

A kutatás egyik központi kérdése az volt, hogyan jelenik meg a kárpátaljai történelem az ukrán iskolai tantervben, és milyen szerepet játszik a helytörténeti megközelítés az oktatásban. A tantervi dokumentumok és módszertani ajánlások elemzése rámutatott, hogy bár a helytörténet elvileg fontos szerepet kap, annak tényleges megjelenése néhány tekintetből korlátozott, különösen a kárpátaljai vonatkozások tekintetében.

Kiderült, hogy Kárpátalja történelme csak nagyon kis mértékben jelenik meg a hivatalos tananyagban. A legtöbb esetben csak néhány sorban említik meg, és főként az ukrán állami szempontok szerint.

Részletes tartalomelemzést végeztem több ukrán nyelvű történelemtankönyvön, amelyek a középiskolai oktatásban használatosak. Az elemzés során fény derült arra, hogy Kárpátalja politikatörténete nem kap megfelelő hangsúlyt, és számos esetben hiányos vagy semleges módon kerül bemutatásra.

Az eseményeket főként ukrán nemzeti nézőpontból mutatják be, és a magyar vagy ruszin közösségekről kevés szó esik. A tankönyvek általában egységes képet nyújtanak, nem mutatják be a régió soknemzetiségű, sokszínű múltját. Ez azért probléma, mert a tanulók így nem ismerhetik meg teljes képet a saját régiójuk történelméről, csak egy szűk szempontból.

Végül kidolgoztam egy tanóra módszertani tervét, amely a „Kárpátaljai politikai események 1938–1939 történelmi összefüggéseiben” témát dolgozza fel. A tanóra célja, hogy fejlessze a tanulók kritikai gondolkodását, forráselemző képességeit, valamint elmélyítse történelmi öntudatukat. A tanóra felépítése figyelembe veszi a tantervi követelményeket és a helytörténeti szemlélet alkalmazásának lehetőségeit.

FELHASZNÁLT FORRÁS ÉS SZAKIRODALOMJEGYZÉK

a)Publikált forrás:

1. Fedinec Csilla: Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918-1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok - Fontes Historiae Hungarorum 2. (Somorja-Dunaszerdahely, 2004). 631 old.

b)Folyóiratok

2. Kiskunhalas Helyi Értesítője, 1938 (38. évfolyam, 1-105. szám)1938-10-22 / 85. Szám. Megtekintés dátuma:2025.05.10.Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Lapszemle_1931_09/?pg=718&layout=s&query=zsolnai%20konferencia
3. Zalamegyei Ujság, 1939. április-június (22. évfolyam, 75-148. szám)1939-05-13 / 109. Szám. Megtekintés dátuma:2025.05.16. Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZalamegyeiUjsag_1939_2/?pg=162&layout=s&query=Nyilaskereszt%20P%C3%A1rt%20

c)Tankönyvek,tudományos munkák,cikkek

4. Вівчар С. Ліс шумить // Карпатська Україна в боротьбі: збірник. – Відень: Видання Української пресової служби, 1939. – 233 с. – С. 203-227;
5. Капелюшний В.Каліберда Ю. Жіноча Січ у визвольному русі 1938–1939 років на Закарпатті: відоме та маловідоме. Етнічна історія європейських народів.Megtekintés dátuma:2025.04.02. Hozzáférés módja: <http://www.ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2024/74/articles/20.pd>
6. Косенко Ю. Історія України.9 клас: підручник для учнів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів (F70). Чернівці : Букрек, 2017. 304 с.
7. Лазарович М. В. «П'ємонт» українського національного відродження (Східна Галичина у другій половині ХІХ - на початку ХХ століття). – Т.: Економічна думка, 2003. – 35с
8. Лепісевич П. М. Національна діяльність політичних партій і громадських організацій в підкарпатській Русі 1920-1937 рр. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 5.

9. О.В.Гісем,О.О.Мартинюк.Історія України:підруч.для 9 класу загальноосвіт.навч.закладів. Харків : Ранок, 2017. 288 с.
- 10.О.В.Гісем,О.О.Мартинюк.Історія України:підруч.для 10 класу загальноосвіт.навч.закладів. Харків : Ранок, 2018. 246 с.
- 11.12. О.Субтельний. Історія України Українці в Чехословаччині. Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja: <https://chtyvo.org.ua/authors/Subtelny Orest/Ukraina istoria/>
- 12.Підручник Історія України 11 клас Власов 2019 проф. Електронна шкільна бібліотека онлайн. Megtekintés dátuma:2025.05.17. Hozzáférés módja: <https://shkola.in.ua/1792-istoriia-ukrainy-11-klas-vlasov-2019-prof.html>
- 13.Підручник Історія України 10 клас Власов 2018 профільний рівень. Електронна шкільна бібліотека онлайн. Megtekintés dátuma: 2025.05.17. Hozzáférés módja: https://shkola.in.ua/1748-istoriia-ukrainy-10-klas-vlasov-2018-prof.html#google_vignette
- 14.Підручник Історія України 10 клас Сорочинська 2018. Електронна шкільна бібліотека онлайн. Megtekintés dátuma:2025.05.17. Hozzáférés módja:<https://shkola.in.ua/2268-istoriia-ukrainy-10-klas-sorochynska-2018.html>
- 15.Турченко Ф. Г., Морок В. М. Історія України: Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. – Київ: Генеза, 2001. – 352 с.
- 16.Турченко Ф. Г. Новітня історія України : 10 кл. Підруч. Київ : Генеза, 2000. Т. 1. 384 с.
- 17.Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII — початок ХХст.) online hozzáférés: https://studies.in.ua/histor_ukr/1121-tema-6-ukrayinsk-zeml-u-sklad-rosyskoyi-ta-avstro-ugorskoyi-mpery-knec-hv-pochatok-xx-st.html
- 18.Історія України. /За ред. Г.Д. Темка, Л.С. Тупчієнка. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 480 с.

- 19.Юрій Ю – „Бій на красному полі. Головна битва Карпатської України. Megtekintés dátuma:2025.05.04. Hozzáférés módja:<https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/03/10/162473/>
- 20.Bizalmas Értesítések 1938. december1938-12-01 [1498]. Megtekintés dátuma:2025.05.09. Hozzáférés módja:https://library.hungaricana.hu/hu/view/BizalmasErtesitesek_1938_12/?pg=0&layout=s&query=Br%C3%B3dy%20Andr%C3%A1s
- 21.Forrás, 1997 (29. évfolyam, 1-12. szám)1997 / 5. Szám.Tóth István: Az egzotikum. Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés módja:https://library.hungaricana.hu/hu/view/Forras_1997/?pg=527&layout=s&query=1939%20m%C3%A1rcius%2015%3A%20K%C3%A1rp%C3%A1t%20Ukrajna
- 22.Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája /1910–1990/ Az 1992. szeptember 2–5. között Budapesten megrendezett Nemzetiségi Statisztikai Konferencia előadásai (1994)I. A nemzetiségi statisztika általános kérdései.Klinger András: A nemzetiségi statisztika Európában és Magyarországon. Megtekintés dátuma:2025.04.08. Hozzáférés módja:https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_nemzetisegi_Magyar_1910-1990/?pg=32&layout=s&query=Az%201941-es%20magyar%20n%C3%A9psz%C3%A1ml%C3%A1ll%C3%A1s%20K%C3%A1rp%C3%A1tj%C3%A1n
- 23.Társadalomtudomány, 1928 (8. évfolyam, 1-8. szám). Megtekintés dátuma:2025.04.03. Hozzáférés módja:https://library.hungaricana.hu/hu/view/DTT_FOLY_Tarsadalomtudomany_1928/?pg=392&layout=s&query=prolet%C3%A1ri%C3%A1tus%20
- 24.Edera. Історія України в історіях Лекція 25 Західна Україна - землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини, 1921 -1939 pp.

- Megtekintés dátuma:2025.05.09. Hozzáférés módja: <https://ed-era.com/projects/znohistory/m5/125>
- 25.1919. március 21. – május 5., A Tanácsköztársaság ideje. Megtekintés dátuma:2025.05.08. Hozzáférés módja: <http://www.karpatalja.com.ua/karpatalja/tortenelem.html>
- 26.Bocskor Medvecz A. Alapvetések az ukrán magyarságkép kérdéséhez és a magyar múlt ukrán megítéléséhez (1991—2011) PoliPrint Ungvár, 2012
- 27.Borbély S. (2024). Theory and Practice. Ethnographic Approaches to Cultural Heritage and an Empirical Example from Western Ukraine. Acta Ethnographica Hungarica. Megtekintés dátuma:2025.04.20. Hozzáférés módja:<https://doi.org/10.1556/022.2024.00004>
- 28.Botlik J. Dupka Gy. Ez hát a hon... Mandátum Kiadó. Budapest. 1991. 41 old
- 29.Bárth J. Helytörténetírás és helyismereti monográfiakeresztés. LÉTÜNK 2011/2. 81–93. Megtekintés dátuma:2025.04.18. Hozzáférés módja:https://epa.oszk.hu/00900/00997/00017/pdf/EPA00997_Letunk-2011-2_081-093.pdf
- 30.Bényei M: Helytörténet és iskolatörténet. Könyv és nevelés 6. évf. 4. sz. 2004. Megtekintés dátuma:2025.05.15. Hozzáférés módja: <http://olvasas.opkm.hu/Plugins/KonyvEsNeveles/index.php?view=articlePrint&id=593>
- 31.Chronas és Open Historical Map. Hogyan tanuljunk történelmet interaktív térképeken keresztül. Megtekintés dátuma:2025.05.10. Hozzáférés módja: <https://hu.androidsis.com/hogyan-lehet-t%C3%B6rt%C3%A9nelmet-tanulni-interakt%C3%ADv-t%C3%A9rkepeken-kereszt%C3%BCI/>
- 32.Ciubotă, Viorel (szerk.): Satu Mare. Studii și comunicări. Seria istorie-etnografie-artă 25/2. (2008). Megtekintés dátuma:2025.05.11. Hozzáférés

- módja:https://library.hungaricana.hu/hu/view/SzatmariMuzeumKiadvanyai_Evkonyv_2008_istorie/?pg=202&layout=s&query=Volksbund%20%E2%80%93%20p%C3%A1rt
- 33.Crocco, M., & Marino, M. (2017). Promoting Inquiry-Oriented Teacher Preparation in Social Studies through the Use of Local History. *Journal of Social Studies Research*, 41, 1 - 10. Megtekintés dátuma:2025.04.16. Hozzáférés módja:<https://doi.org/10.1016/j.jssr.2015.11.001>
- 34.Csernicskó I. Hires-L, Kornélia K, Zoltán M, Anita M. R, Tóth-Orosz E. A magyarok és a magyar nyelv Kárpátalján. Termini Egyesület Törökbálint, 2021. Megtekintés dátuma:2025.05.19. Hozzáférés módja:
https://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2021/02/HANyK_A_magyarok_es_a_magyar_nyelv_Karpataljan.pdf
- 35.Csernicskó I, Hires-L. Kornélia K, Zoltán M, Anita M.RTóth-Orosz Enikő. Kárpátalja 1920–2020 A kárpátaljai magyarság elmúlt 100 éve.2020. Megtekintés dátuma:2025.05.22. Hozzáférés módja:https://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2020/11/Karpatlja_1920-2020.pdf
- 36.Dévényi A – Gőzsy Z. A történelemtankönyvek elemzése Szempontok a tankönyv, mint történeti forrás vizsgálatához. 197-198 old. Megtekintés dátuma:2025.04.16. Hozzáférés módja:
https://epa.oszk.hu/03300/03304/00062/pdf/EPA03304_fons_2013_02_191-220.pdf
- 37.Dobos S – Molnár F. Kárpátaljai Holokauszt. 1944 – Az Elhurcolások éve. Beregszász 2015. old 59
- 38.Dr. Szántó Imre: A helytörténeti szakköri tevékenység az órán kívüli nevelő-munka szolgálatában. Az Egri (Ho Si Minh) Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 1963-1987 Az Egri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. 1965. 2. köt. (Acta Academiae Paedagogicae Agriensis ; : Nova series ; Tom. 3.) Megtekintés

- dátuma:2025.05.19.Hozzáférés módja:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/EKTFK_Az_Egri_TF_Tud_Kozl_03_series_meth/?pg=111&layout=s&query=A%20helyt%C3%B6rt%C3%A9net%20tan%C3%ADt%C3%A1sa%20
- 39.Dárdai Á, Dévényi A, Márthoffer N, Molnár-K Zsófia. Tankönyvkutatás, tankönyvfejlesztés külföldön. Megtekintés dátuma:2025.05.06. Hozzáférés módja:<https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2014/12/dardai-agnes-devenyi-anna-marhoffer-nikolett-molnar-kovacs-zsofia-tankonyvkutatas-tankonyvfejlesztes-kulfoldon-i-05-02-02/>
- 40.Fedaka, P., & Yurii, C. (2023). Vasyi Hadzhega, A Significant Researcher of The History of Transcarpathia. Ukraine: Cultural Heritage, National Identity, Statehood. Megtekintés dátuma:2025.05.07. Hozzáférés módja:<https://doi.org/10.33402/ukr.2023-37-184-198>.
- 41.Fedinec Cs. A Kárpátaljai magyarság történelmi kronológiája 1918–1944 Fórum Intézet Lilium Aurum Könyvkiadó Galánta–Dunaszerdahely 2002. Megtekintés dátuma:2025.05.07. Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/01800/01843/01843.pdf>
- 42.Fedinec Cs. „Kárpátaljai autonómia-koncepciók 1918–1944 között”. Kisebbségkutatás - 11. évf. 2001. 3. szám. Megtekintés dátuma:2025.05.01. Hozzáférés módja: https://real.mtak.hu/13017/1/fedinec_kisebbssegkutatasa.2001.pdf
- 43.Fedinec Cs. A Csehszlovákiához került Kárpátalja (1918–1921) Megtekintés dátuma:2025.05.02. Hozzáférés módja: https://real.mtak.hu/13244/1/FCS_40_Tankonyv2008.pdf
- 44.Hecker, H. (2021) A digitális helytörténetoktatás és a levéltárak : Esettanulmány egy össz-közgyűjteményi projekt helytörténeti vonatkozásairól és eredményeiről a Magyar Nemzeti Levéltár Tolna Megyei Levéltárában. Kultúra és Közösség, 13 (4). pp. 55-64.

- Megtekintés dátuma:2025.05.08. Hozzáférés módja:
<https://real.mtak.hu/201902/>
- 45.Horváth L. „A Kárpátalja képviselése a magyar országgyűlésben 1938-1945”. Budapest, Tarsoly kiadó 2002. Megtekintés dátuma:2025.05.08.
 Hozzáférés módja:https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/ruszinok/karpatalja_kepviselete_a_m_orzaggyulesben_1938_45/pages/002_a_magyarorszaghoz_visszacsatolt_karpatalja.htm
- 46.Kuzma V. (2022). The Historiography of the history of the museum work in Transcarpathia of the 20th century. Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History. Megtekintés dátuma:2025.05.07.
 Hozzáférés módja: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(47\).2022.267635](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(47).2022.267635).
- 47.Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Történelmi háttér. Megtekintés dátuma:2025.04.03. Hozzáférés módja:
<http://karpatalja.com.ua/karpatalja/tortenelem.html>
- 48.Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet. Demográfia.Megtekintés dátuma:2025.05.10. Hozzáférés módja:
<https://kmksz.com.ua/karpatalja/demografia/>
- 49.L. M. Az angol helytörténet és amatőr művelői 1207. Századok folyóirat – 1966. 123 old. Megtekintés dátuma:2025.05.11. Hozzáférés módja:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/Szazadok_1966/?pg=1230&layout=s&query=Helyt%C3%B6rt%C3%A9net%20fogalom
- 50.Magocsi R. (1996). The Hungarians in Transcarpathia (Subcarpathian Rus'). Nationalities Papers, 24, 525 - 534. Megtekintés dátuma:2025.05.11. Hozzáférés módja:
<https://doi.org/10.1080/00905999608408464>
- 51.Magyar külpolitika, 1922-1944 Magyar külpolitika, 1938 (19. évfolyam, 1-12. szám)1938. Megtekintés dátuma:2025.05.09. Hozzáférés módja:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/DTT_FOLY_MagyarKulpolitika_1938/?pg=214&layout=s&query=Volosin%20%C3%81goston

52. Maruszic E. A Nyilaskeresztes Párt tevékenysége Nagyszőlősen és Tiszaújlakon 1940–1944 között. Fórum Társadalomtudományi Szemle 2024. Megtekintés dátuma:2025.04.09. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.61795/fssr.v26y2024i4.05>
53. Maruszic E. A Volksbund szervezési törekvései Kárpátalján (1938–1944). 2024. Megtekintés dátuma:2025.04.10. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v32i1.28>
54. Molnár Jenő (szerk.). Magyarság és a Kárpát-medence. Az első bécsi döntés című nemzetközi konferencia tanulmányai (Veszprém, 2015) Fedinec Csilla: Kárpátalja és az első bécsi döntés. 97 old. Megtekintés dátuma:2025.04.11. Hozzáférés módja: [https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_VESZ_Sk_2015_Magyar_sag/?pg=98&layout=s&query=Els%C5%91%20B%C3%A9csi%20d%C3%B6nt%C3%A9s%3A%20\(1938%20november%202\)](https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_VESZ_Sk_2015_Magyar_sag/?pg=98&layout=s&query=Els%C5%91%20B%C3%A9csi%20d%C3%B6nt%C3%A9s%3A%20(1938%20november%202))
55. Joseph J.J Molnár, Miklos M. (2019). History. A Short History of the Hungarian Communist Party. 1978. 1st edition. 54 page. Megtekintés dátuma:2025.05.07. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.4324/9780429306006-1>
56. mozaMap. Digitális térképek interaktív táblára. Megtekintés dátuma:2025.05.06. Hozzáférés módja: <https://www.mozaweb.com/hu/mozamap>
57. Németh M. Kárpátalja, a többször gazdát cserélt térség. 2014 Megtekintés dátuma:2025.05.16. Hozzáférés módja: https://multkor.hu/20140325_karpatalja_a_tobbszor_gazdat_cserelt_terseg
58. Pál Lászlóné Szabó Zs - Gergelyné Bodó M. Honismeret Csongrád megyében 1969–2011 - Tanulmányok Csongrád megye történetéből 39. (Szeged, 2011) III. Honismereti tevékenységünk tapasztalataiból A közgyűjtemények, az oktatás és a honismeret. Megtekintés

- dátuma:2025.05.18. Hozzáférés módja:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/CSOM_Tan_39/?pg=283&layout=s&query=Helyt%C3%B6rt%C3%A9net%20oktat%C3%A1sa
- 59.Rigó Balázs Tegnap és ma. Az alsófokú helytörténeti oktatás múltja és jelene.2013.1 szám. Megtekintés dátuma:2025.05.18. Hozzáférés módja: https://real.mtak.hu/209194/1/04_01_02_Rigo.pdf
- 60.Sheparevych, D. (2024). The Role of the Local History Component in Achieving Educational Goals. Chemistry at School. Megtekintés dátuma:2025.05.20. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.62709/0368-5632-2024-8-40-43>
- 61.Sipos P. Magyarország a második világháborúban • Lexikon A-ZS. Budapest, 1997. Megtekintés dátuma:2025.05.06. Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/m-F0B8D/magyar-elet-partja-F0B9D/>
- 62.Stefaniak, A., Bilewicz, M., & Lewicka, M. (2017). The merits of teaching local history: Increased place attachment enhances civic engagement and social trust. Journal of Environmental Psychology, 51, 217-225. Megtekintés dátuma:2025.05.17. Hozzáférés módja: <https://doi.org/10.1016/J.JENVP.2017.03.014>
- 63.Sági N. Az elbeszélt történelem (oral history) alkalmazási lehetőségei a helytörténet tanításban az általános iskola alsó tagozatán. Megtekintés dátuma:2025.05.16. Hozzáférés módja: <https://www.irisro.org/inter2013magyar/006SagiNorberta.pdf>
- 64.Szamborovszkyné Nagy I. bejegyzései. Az iskolai történelemtanítás helyzete Kárpátalján. Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja: <https://ujkor.hu/content/az-iskolai-tortenelemtanitas-helyzete-karpataljan>

65. Tóth É. Az MI és a projektalapú oktatás. Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja: <https://moderniskola.hu/2025/01/az-mi-es-a-projektalapu-oktatas/>
66. Vida N. IWalk – Videóinterjúkra épülő helytörténeti digitális oktatási program. Megtekintés dátuma:2025.05.14. Hozzáférés módja: <https://ujkor.hu/content/iwalk-videointerjukra-epulo-helytorteneti-digitalis-oktatasi-program>
67. Wilhelm G. Terepmunka, módszertan és antropológiai muzeológia. Megtekintés dátuma:2025.05.15. Hozzáférés módja: https://r6eal.mtak.hu/135760/1/2019_1-2_02.pdf
68. Zatoschil Ballai Zs. A helytörténet tanítása választható tantárgyként. Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/03/zatoschil-ballai-zsuzsa-a-helytortenet-tanitasa-valaszthato-tantargykent-10-01-10/>
69. Érsek A. A kritikai gondolkodás szerepe és ismérvei a történelemtanításban. Egy kvalitatív kutatás összegzése. Megtekintés dátuma:2025.05.22. Hozzáférés módja: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2020/05/ersek-attila-a-kritikai-gondolkodas-szerepe-es-ismervei-a-tortenelemtanitasban-11-01-05/>
70. „...ahol a határ elválaszt”. Trianon és következményei a Kárpát-medencében - Nagy Iván Könyvek 11. (Balassagyarmat-Várpalota, 2002), „Identitás, tér és társadalom” – A Határváltozások regionális hatásai. 434 old. Megtekintés dátuma:2025.05.12. Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/NOGM_NIK_11/?query=K%C3%A1rp%C3%A1talja%201919-1944%20k%C3%B6z%C3%B6tt&pg=435&layout=s